

DE AARDE ALS LEVEND WEZEN

D Y N A M I S C H
P E R S P E C T I E F

Ledenblad van de Vereniging voor

Biologisch-Dynamische Landbouw & Voeding

Mens en Aarde zijn verbonden

De Aarde als levend wezen beschouwen, beleven en ontmoeten. Voor mijzelf was focussen op dit thema een reis waarin ik mijn eigen verbinding met de Aardewereld onderzocht en steeds intenser ging voelen hoe nauw onze ontwikkeling als mens(heid) samenhangt met de dienstbaarheid van het Aardewezen. Dat roept dankbaarheid op laat de noodzaak voelen dat we toegroeien naar een wederkerigheid. Daarmee bedoel ik dat de gelegenheid die de Aarde ons biedt om bewustzijn te ontwikkelen en te groeien naar vrijheid en liefde, vanzelfsprekend beantwoord zou moeten worden met het eren en heiligen van die Aarde. Als redactie vonden wij veel mooie verhalen die dit beamen en die inspireren.

Mooie verhalen die 'voeding' zijn voor de ziel staan nogal in contrast met de ontwikkelingen in de wereld: oorlogen, polarisatie, vertechnologisering, economische druk, verlies aan menselijke maat, contact en samenhang. Als we de oorlogen en disbalans in de wereld opvatten als een spiegeling van de oorlog die in de menselijke ziel woedt, dan wordt duidelijk dat daar 'werk aan de winkel is'.

Menzijn en Aardezijn zijn met elkaar verbonden, tot in hun donkere diepten – deze gedachte vind je terug in verhalen in vele culturen. Onder andere

in Dantes *Divina Comedia*, in het heilige boek van de Maya's, *Popol Vuh*, bij Rudolf Steiner en bij de Kogi (zie pag 21) vinden we beschrijvingen van negen lagen in het binnenste van de Aarde*. Deze lagen kunnen begrepen worden als ziele-geest plekken, waar alles neergelegd en bewaard wordt wat mensen in het leven aan boze daden verrichtten, aan donkere gevoelens beleven, aan verkeerde gedachten denken. Maar tegelijkertijd geldt: al mijn licht, mijn ware gedachten, al mijn medemenselijkheid in voelen en al mijn goede daden blijven ook bewaard en werken door.

We kunnen dus wat doen! Persoonlijke groei hoeft geen egoïstische activiteit te zijn voor je eigen geluk en zaligheid. Het is van invloed op de mensen om je heen, op de Aarde, op de wereld als geheel. Innerlijk werk is natuurlijk maar de helft, want de Aardewereld vraagt om onze actie, onze wilsimpulsen, onze daden. De motieven en intenties die onze daden aansturen bepalen de kwaliteit ervan! Biodynamische landbouw geeft ons daar een prachtige taak.

Als je deze DP leest, is de lente-evening voorbij en het voorjaar begonnen. De tijd van inkeer en bezinning is voorbij. Een nieuw seizoen, nieuwe kansen, nieuwe groei, nieuwe hoop. Als Biodynamische Vereniging willen we graag 'om de boeren heen staan'. Dat wordt het thema van het volgende nummer.

* Uit het boek *Der Alchemie der Klimakrise* heb ik een deel van een hoofdstuk vertaald over de negen lagen in de Aarde. Lees het via bdvereniging.nl/dp-extra. Een recensie van dit boek staat op pag. 30.

Gineke de Graaf, was tuinder en is themareducteur van deze Dynamisch Perspectief

Even in een tijdloze wereld

8

BD-boeren als tempelbouwers

12

Aandachtig proeven verbindt

24

Ledenblad van de Vereniging voor
Biologisch-Dynamische Landbouw & Voeding

- 4 Portret: de Eemstuijn
- 8 De verbinding met de Aarde als levend wezen beleven: 'Ik houd ervan blootsvoets buiten te zijn'
- 11 Parelkje
- 12 Voeding voor de ziel: 'Biodynamische boeren zijn moderne tempelbouwers'
- 16 'De Aarde lacht in bloemen'
- 21 Twee boeken en twee films: In verbinding met Moeder Aarde
- 24 Kwaliteit: Aandachtig proeven verbindt
- 26 BD-Jong: in Dornach
- 28 De oogst van... Collegiale Toetsing
- 30 Kort & Goed
- 32 Winterconferentie Warmonderhof: 'Heeft de Aarde een hartslag?'
- 34 Nieuws uit de Biodynamische Vereniging
- 36 BD-Agenda
- 38 Ledenservice en colofon

De Eemstuin in Uithuizermeeden

‘Wees stil en luister. De Aarde zingt ons toe’

Op een ‘gewone doordeweekse vrijdag’ ontmoet ik Liz. Maar ‘gewoon’ is het niet, ik ontmoet haar namelijk in Zuid-Portugal.

Ze vertelt dat zij en Jouke, haar vriend, in zeven jaar eigenlijk geen échte vakantie hebben gehad. “Ja, weekendjes weg naar Terschelling, maar ja, dat is niet een échte vakantie, zoals nu. Nu hebben we een camper gehuurd voor een maand en zijn we waar de zon schijnt, samen met onze kindjes Lea en

teresseerd. Haar opa deelde vroeger al veel over Steiner, al vond ze dat toen soms ook wat vaag. Tijdens de kunstacademie vroeg ze zich al af hoe ze meer mens, mét de Aarde, kon worden, hoe ze kon versmelten met de Aarde. En toen was er dus ineens die flyer van de Warmonderhof.

Allebei schreven ze zich in en rolden door de studie, die alles in de war schopte. “Wat willen we nu? Boer worden of docent zijn? En hoe moet dat dan, want hoe kom je aan

spannend: gingen ze het halen? Liz ging ervoor zitten, verbond zich met de Eemstuin en vroeg haar om hulp. Een uur later ging de telefoon en belde de krant voor een interview. Het resultaat hiervan laat zich raden.

“Ik praat met de Eemstuin”, vertelt Liz. “Er is een drijvende kracht die ons vertelt wat we moeten doen. Geen stem, maar meer intuïtief reikt ze aan wat we moeten doen. Je loopt rond en je weet gewoon wat er moet gebeuren. ‘Een ingeving’ is misschien het

‘Ik praat met de Eemstuin’, vertelt Liz van de Eemstuin in Uithuizermeeden. ‘Er is een drijvende kracht die ons vertelt wat we moeten doen. Geen stem, maar meer intuïtief reikt ze aan wat we moeten doen. Je loopt rond en je weet gewoon wat er moet gebeuren.’

Jon.” Ze waren er ook wel aan toe, want, zoals Liz het voorzichtig uitdrukt, waren ze wel een ‘beetje bijna burn-out’. En dat is niet gek, want de afgelopen zeven jaar stonden in het teken van zaaien en bouwen. Liz is toe aan oogsten.

Opa en Steiner

Lang lang gelee vond Liz een flyer van Warmonderhof. Ze had toen, net als Jouke, de kunstacademie afgerond en dacht: ‘Hier wil ik iets mee. Ik wil iets met de Aarde, met mijn handen, en spiritueel creatief bezig zijn.’ Als kind was ze altijd al spiritueel geïn-

‘iets?’ Ze lieten alles los (huis, baan en spullen) en gingen op reis. Op het strand in Nieuw-Zeeland beseften ze ‘Ja, we willen echt boer worden’. Ze waren niet meer te houden en braken de reis voortijdig af om naar huis te gaan. De Eemstuin kwam op hun pad. In Groningen, daar waar ook de roots van Liz liggen. Ze zeiden ‘ja’, en begonnen met het vormgeven van hun droom, het ‘meer mens worden met de Aarde’.

Verbinden met de Eemstuin

Met de overname startten ze ook een *crowdfunding*. Deze liep goed, maar het was toch

meest passende woord. En sommige zijn echt een verademing”, zegt ze zichtbaar tevreden. “Zo kwam er opeens de ingeving om de vrijwilligers maar tot 12 uur te laten werken, zodat we de middag voor onszelf op de tuin hadden. Dit bracht zo’n rust. Ik kon mezelf niet meer horen, en ik hoorde ook het bedrijf niet meer, of de Aarde, en na deze beslissing weer wel.”

Hoe ze die Aarde ziet? Ze denkt even na. “Ik zie de Aarde als een soort van ‘energie’. De Aarde heeft een energie die onvoorwaardelijk van je houdt. Die kijkt naar hoe we bezig zijn, en tóch ieder voorjaar weer alles laat

ontwaken. En dat is een geruststelling. Ze is er voor je, en ik wou dat ik nog meer de hele dag door kon beseffen dat het een groots voorrecht is om met de Aarde te mogen werken. Maar dat lukt me nog niet helemaal. Zo romantisch is een BD-tuin ook helemaal niet”, zegt ze lachend, “want het is ook gewoon keihard werken. Die twee, het beseffen én het echte werk, gaan niet altijd samen.” “Ik wil me er zelf ook aan herinneren, elke keer weer”, vervolgt ze, “er even bij stilstaan hoe goed de Aarde voor ons is. Vandaar ook de zin op het gebouw: ‘Wees stil en luister. De Aarde zingt ons toe’. Als ik erlangs loop, en ‘m lees, dan hoor ik de berk ruisen, en is er dit besef. Het besef dat de Aarde er voor ons is.”

‘Hé hallo kijk eens even’

“Ik wilde een ode aan de Aarde brengen. Iets voor haar doen. Bewustzijn creëren. Alles op Aarde is er voor ons. Kijk hoe verfijnt ze is, er is groente, er is fruit, er zijn beestjes. Alles wordt geregeld. Wij kunnen gewoon genieten, en dat is zo’n groot cadeau. Wij zijn zo bezig met onszelf, dat we het niet meer

‘Ik voél gewoon de grootsheid van de schepping, het mysterie. Dat stijgt boven álles uit. Boven de oorlogen, boven het klimaat.’

zien en waarderen. Daarom wilden we ruimte creëren, ook een herinnering voor mezelf, dat we dat wel kunnen zien. Van ‘hé hallo kijk eens even’.” “Ik voél gewoon de grootsheid van de schepping, het mysterie. Dat stijgt boven álles uit. Boven de oorlogen, boven het klimaat. Ik weet niet wat we te doen hebben, als mens, op de Aarde, maar we helpen mee in de ontwikkeling van de Aarde. Wij zijn klein en nietig. We dichten onszelf soms een macht toe, die we helemaal niet hebben. Dat wij de oorzaak zijn van het klimaatprobleem bijvoor-

beeld, en dat wij de Aarde moeten redden en herstellen en zuinig zijn, etcetera; dat is bijna egoïstisch. Ik kan daar niet in meegaan. Ik denk dat we eerder onszelf ‘moeten’ redden, dat we naar onszelf mogen kijken en aandacht en liefde mogen schenken aan onze schaduwkanten. En dat we mededogen en compassie voor onszelf en de medemens ‘moeten’ hebben. Dáármee ‘redden’ we de Aarde.” Ze praat vol vuur, en haar verbazing is zichtbaar. “De Aarde is zó sterk, en veel te groot en bijzonder. Het is gewoon een illusie dat wij haar moeten redden.”

De Eemstuin, Uithuizermeeden

Bedrijfsgegevens:

- ▶ 1,8 ha + 1,6 ha aangrenzend land dat in beheer is van de Eemstuin, aangekocht door Stichting Mensen voor de Aarde
- ▶ 0,75 ha beteeld met 1-jarigen. De rest is voor mulch, ander organisch materiaal, wateropslag, biodiversiteit en kleinfruit, kruiden, voedselbos
- ▶ 70 groentepakketten jaarrond, winkel aan huis, vrijdagmarkt in Groningen
- ▶ Huis voor de Aarde
- ▶ Twee ondernemers (Liz Wijma en Jouke Anema), zzp'ers en vrijwilligers

eemstuin.nl

Het Huis voor de Aarde

Het Huis voor de Aarde

Deze ode voor de Aarde kwam er in de vorm van ‘Het Huis voor de Aarde’, met activiteiten rondom landbouw en spiritualiteit. Er worden BD-diners gehouden, lezingen, cursussen, kookworkshops, en ze zingen en dansen er. En het is te huur voor verjaardagen, vergaderingen of een afscheid. Het huis is volledig composteerbaar. Of zoals Liz het zo mooi zegt: “Als het in elkaar dondert, dan wordt alles opgenomen door de aarde.”

Met het Huis kwamen ook zorgen. Nog tien jaar zal een groot deel van de inkomsten naar de investering van het Huis gaan, en daarnaast ‘draagt’ het zichzelf nog niet. Het vraagt veel tijd en energie. “Zelf ten onder gaan door hard werken, helpt de Aarde niet. Je bent ook mens. Daar moeten we niet aan voorbij gaan. En nu hebben we de keus gemaakt om niet te veel te willen. Dan blijft het leuk, dan kun je het aan. Dat je dus rust kúnt nemen. En het is gewoon niet altijd rozengeur en maneschijn, je komt ook gewoon dingen tegen. We hadden ons niet gerealiseerd dat het Huis een bedrijf op zich zou zijn. Er is nu een groepje mensen dat hierbij gaat helpen.”

Hoor, ruik, zie

Wat Liz helpt in de veelheid van wat gebeurt, en wat ze iedereen mee wil geven, is om je zintuigen weer open te zetten, terug te gaan. “Als ik de wind door de wilgen hoor, is dat voor mij teruggaan naar het horen. Pak een handje aarde en ruik eraan. Zie de zon door die mooie ge-

wassen heen, de kleur lichtgroen. Of sluit even je ogen, en kijk daarna opnieuw naar die gewassen. En zie ineens hoe níet vanzelfsprekend dit is, en hoe vanzelfsprekend wij dit allemaal maken. Maar het is een wonder. Daar zou ik zelf meer stil bij willen staan.”

“Ik denk dat alles wat natuurlijk is, goed voor ons is”, vertelt ze vervolgens. “Met liefde bereid. Puur.” De Aarde heeft ons groenten en dieren beschikbaar gesteld. “Wij plakken op de dieren hoe erg het is als ze geslacht worden en hoe droevig. Wij plakken ónze gevoelens op de dieren. Een dier vindt het misschien helemaal niet erg om dood te gaan. Wel moeten we de dieren tot in de puntjes verzorgen en we zouden ze met de grootste heiligheid en weinig pijn moeten slachten, en ze met liefde moeten uitbenen en bereiden. Dat hoort denk ik bij het leven. Het leven op en met de Aarde.”

Zeg ‘ja’

“Iedereen zou zijn leven moeten léven”, besluit ze haar verhaal. “Dat betekent niet alleen maar ‘ja’ zeggen tegen leuke dingen doen, en lekker eten, maar zeg ook ‘ja’ tegen pijn, zeg ‘ja’ tegen trauma. Pieken zijn er bij de gratie van dalen. Geniet. Volg die droom die je hebt, en zeg ‘ja’ tegen álles wat erbij komt. “Dát is het beste voor de Aarde en de mens.”

Afke Huitema, redacteur van Dynamisch Perspectief. Ze deed Warmonderhof en maakt de wereld een beetje mooier als creatief uitvinder.

‘Ik houd ervan blootsvoets buiten te zijn’

Hoe beleef jij de verbinding met de Aarde als levend wezen? Onderwijsbegeleider Jan van Hulle, natuurvoedingskundige Trix Douwstra en boer Jasmijn van Buul geven antwoord op deze vraag.

‘Heel even was ik in een tijdloze wereld’

Jan van Hulle: ‘De connectie die ik voel met de Aarde is dezelfde als die ik voel met mezelf en met anderen. We zijn immers onze planeet en al het leven dat zij heeft voortgebracht in de afgelopen 4,5 miljard jaar. Ik zie mezelf en al het andere leven als het resultaat van die lange ontwikkeling. Op dit moment zijn we samen het hoogtepunt van wat de Aarde te bieden heeft, en daar mogen we trots op zijn.

é é n :

Ik ben nooit bijzonder spiritueel geweest; dat is het gevolg van mijn opvoeding in een wereld die meetbaar en concreet is. Maar een eenheidservaring tijdens een oogstmoment heeft dat veranderd. Het was een moment waarop ruimte en tijd één werden, een soort kosmisch brandpunt waarin alles samenkwam. Rondom me voelde ik de aanwezigheid van iedereen die vóór mij deze aarde had verzorgd, en ook van allen die dat na mij in de verre toekomst zouden doen. De grenzen van mijn menselijke begrip vervaagden en losten op in het microklimaat dat zich om mij heen vormde. Ik denk nog steeds dat mijn ziel op dat moment tijdelijk de waarneming van mijn verstand overnam. Heel even was ik

in een tijdloze wereld, waar de intieme relaties tussen alles wat leeft, heeft geleefd en nog zal ontstaan vanzelfsprekend waren. De Aarde sprak woordeloos tot me en keurde goed wat ik deed – wie ik was. We aanvaardden en erkenden elkaars pijn in een ongekend gevoel van vrede; we zijn immers één. Sindsdien ben ik spiritueel gaan leven, bijvoorbeeld door niet langer te proberen de zwaartekracht te verklaren volgens de wetten van de natuurkunde. Voor mij is zwaartekracht de manier waarop de Aarde haar liefde voor ons, het leven, uitdrukt. Het zal je dan ook niet verbazen dat ik ervan houd om, wanneer dat maatschappelijk aanvaard is, blootsvoets buiten te zijn. Elke stap voelt als een onderdeel van de intieme en liefdevolle dans met onze Moeder Aarde, zij die ervoor zorgt dat we niet de ruimte in zweven.’

Tekst: Jan van Hulle,
Leertraject-begeleider bij Landwijzer

‘Koken volgens het ritme van de Aarde’

Trix Douwstra: ‘De vraag of ik me verbonden voel met, of de Aarde ervaar als een levende kracht, roept direct een tegenvraag op. Hoe is het mogelijk om dat niet te ervaren? Het is voor mij vrijwel ondenkbaar of liever onvoorstelbaar, de Aarde niet als een levend wezen te kennen. Persoonlijk ervaar ik de grond waarop ik leef als een zeer levendige entiteit. Middels de cadans die de Aarde biedt door haar krachten, waarin ze bijvoorbeeld de seizoenen leeft, voel ik me onderdeel van dit levende geheel. Als natuurvoedingskundige is het een heel aangename uitdaging om

‘Meestal start dat met wat de verschillende seizoenen ons letterlijk aan levensmiddelen brengen’

het ritme van de Aarde (in de kosmos) te mogen vertalen naar de praktijk. Wanneer ik 1-op-1 begeleiding mag bieden, betekent het concreet de persoonlijke cadans vinden in het levensritme van de persoon die ik mag begeleiden. Op dat tempo aanhaken en beetje bij beetje de seizoenen introduceren. De seizoenen in al haar betekenissen. Meestal start dat met wat de verschillende seizoenen ons letterlijk aan levensmiddelen brengen. Door hier inzicht in te geven, wordt de diversiteit aan voeding vergroot met alle voordelen die daarbij horen.

Daarnaast is het bereiden van je maaltijden ook iets waarin een eigen ritme ontdekt kan worden. Het begeleiden door het creëren van een ‘eigen keukenritme’ aan de hand van het ritme wat de Aarde ons geeft. Het is natuurlijk, concreet en prachtig om mee te kunnen werken. De gedachte dat er werkelijk voor alles een tijd is, dat soms het eindresultaat nog niet zichtbaar is, maar het proces wel al in werking is, geeft hoop en houvast.

Tevens leg ik het belang uit dat enkel een levend organisme nieuw leven kan voortbrengen. Dus dat bestrijdingsmiddelen en andere vormen van gif, welke onze gewassen doden, het vrijwel onmogelijk maken enige vitaliteit aan jou door te kunnen geven. Het belang dus van ‘levende’ voeding kenbaar maken.

En soms, wanneer het iemand allemaal een beetje overweldigend is, geef ik een advies om met je blote voeten letterlijk even op de Aarde te gaan staan. En dat gevoel eens vergelijken met dat wat je ervaart wanneer je met blote voeten op beton staat. Die ervaring in gevoel is niet allemaal te bevatten om te omschrijven, maar de ervaring is zeker positief. De voorkeur gaat dan echt uit naar ‘aarden.’

Tekst: Trix Douwstra,
natuurvoedingskundige met een
eigen bedrijf ‘Natuurlijk bij Trix’

**‘Als
kind wilde ik
later indiaan
worden’**

‘Ik ben dan totaal niet
‘nuttig’ bezig, maar wel
op en top zinvol!’

De praktische waan van de dag – het verzorgen van dieren, gewassen en bodem; het gezin is daar ook nog; het economisch voortbestaan van het bedrijf – kan je gemakkelijk helemaal opstokken. Bezig zijn met de preparaten is daarop een welkome afwisseling, eigenlijk een religieus gebeuren, waarin het beleven van Moeder Aarde als levend wezen naar boven komt en ik me bewust ben waarom we ook weer doen wat we doen. Om op dit stukje Aarde dat ons nu is toevertrouwd een groene en vruchtbare oase te creëren waarin we in de basis Moeder Aarde verzorgen en alle levende wezens met eerbied en dankbaarheid behoeden.

Laatst hebben we hier met een grote groep belangstellenden het Driekoningenpreparaat (ontwikkeld door Hugo Erbe) gemaakt met goud, wierrook en mirre, vervolgens geroerd en langs de perceelsgrenzen uitgebracht. We hebben het land ermee gezegend, de natuurkrachten bedankt voor hun ijverige werken en uitgenodigd te blijven om samen De Hommelhoeve te vormen.

Ik ben dan totaal niet ‘nuttig’ bezig, maar wel op en top zinvol!’

Tekst: **Jasmijn van Buul**, Hommelhoeve

Meedoen en meegenieten

Wil je meedoen met het maken en uitbrengen van preparaten op De Hommelhoeve in Empe? Mail Jasmijn en ze houdt je op de hoogte: info@dehommelhoeve.nl. Of geniet van deze plek door te kamperen op de boerderij. Op 9 juni, Tweede Pinksterdag, ben je welkom op de Open Dag. Zie dehommelhoeve.nl

Ontmoeting met een mier

Op 17 november 2024 was er een werkbijeenkomst met Karsten Massei op biodynamisch bedrijf de Noorderhoeve in Schoorl over **‘Hoe verhoud je je als boer tot je dieren?’**. Met dieren kunnen we een zintuiglijke ervaring hebben, maar ook een wezens-ervaring. Om dit te oefenen werd over de innerlijke houding ten opzichte van het dier gesproken en ontstond er een stemming van overgave aan het wezen van het dier. Karsten gaf als hulp de volgende woorden: *‘Ik geef mij over aan jouw leiding, leid mij naar het allerheiligste waar mijn ik en jouw ik zusters zijn.’* Vanuit deze innerlijke houding vroeg Karsten ons om in een meditatie te gaan van een half uur, waarbij je je in een kosmische cirkel plaatst, zelf staande in het midden, en over de dieren mediteert. Dan nodig je een dier uit om uit de cirkel tevoorschijn te komen en luister jij als mens naar wat het wil zeggen.

Ik stelde mij de dieren over de hele Aarde voor die in het aardelement leven, in het waterelement, in het luchtelement en daarna de dieren die leven in de warmte van de aardeatmosfeer. Karsten had aangegeven dat je ergens in de meditatie op een punt komt dat je het niet meer weet. Dat was ook zo. Dat leek mij het moment om de vraag in eerbied te stellen of er een dier naar voren wilde treden om mij te ontmoeten. Tot mijn verbazing verscheen er een mier, wel veel groter dan de normale grootte. Het was een imaginatief beeld en er ontstond een innerlijk gesprek met de mier.

Ik stelde in gedachte de vraag: *‘Waarom zijn jullie zo ijverig en dragen zware lasten met je mee?’* Duidelijk innerlijk hoorbaar klonk het volgende antwoord: *‘Wij bouwen aan een nieuwe Aarde.’*

Vraag: *‘Waarom hebben jullie het mierenzuur?’*

Antwoord: *‘Om de mens eraan te herinneren wie hij is.’*

Vraag: *‘Waarom zijn er zo weinig mierenhopen?’*

Antwoord: *‘Omdat de mens vergeten is wie hij is.’*

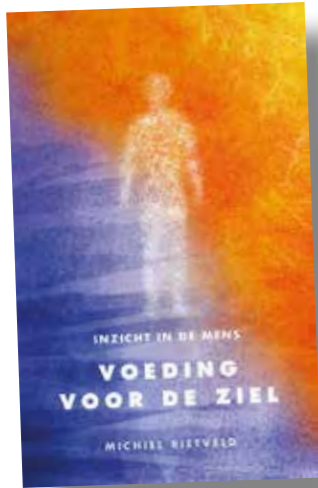
Langzaam vervaagde de mier en trok zich terug. Op de valreep vroeg ik nog: *‘Wie is de mens?’*

Antwoord: *‘Dat weet je zelf!’*

Terugblikkend op dit gesprek begreep ik, ondanks mijn eerste verbazing, waarom juist een mier zich aan mij toonde. Als kind heb ik eindeloos naar mieren en mierenhopen gekeken en leefden de vragen die ik stelde onbewust al in mij. Deze ervaring gaf mij nog meer respect voor de dierenwereld en het vertrouwen dat je dieren vragen kunt stellen en antwoorden krijgt.

Tekst: **Ineke Lutters**,
voormalig bestuurslid van
de Biodynamische Vereniging

Voeding voor de ziel

‘Biodynamische boeren zijn moderne tempelbouwers’

‘De grondhouding in deze tijd is: u bent uw DNA, uw stoffelijk lichaam’, zegt Michiel Rietveld in een gesprek met Gineke de Graaf over zijn nieuwe boek *Voeding voor de ziel*. Maar die focus op het materiële, leidt bij mensen tot een ijle ziel en een verkommerde geest. ‘Met slecht voedsel maken we wrakke tempels van ons lichaam.’

Michiel, waarover gaat je nieuwe boek?

“Met dit boek geef ik een stevige introductie voor esoterisch werk - geestelijke scholing, aan de hand van de *Esoterische Cyclus* van Rudolf Steiner. Het gaat over een dieper inzicht in het wezen van de mens. De grondhouding in deze tijd is: u bent uw DNA, uw stoffelijk lichaam. In de buitenwereld vinden wij niet onze eigen geest en geen antwoord op vragen als: ‘Wie ben ik? Wat doe ik hier?’ Veel mensen hebben een smachtend verlangen naar iets meer. In mijn cursussen, bijvoorbeeld sterrenkunde, gaf ik als ‘werkhypothese’ over de kosmos, de dierenriem: uit dié wereld komen wij. De sterrenbeelden

zijn het schrift van geestelijke entiteiten. Dat schrift kan je lezen met je ziel en er innerlijk betekenis aan beleven. Dat gaf aha-belevissen en ook troost. Als mens kan je tot het besef komen: we zijn hier niet toevallig, het is onze opgave het wakkere bewustzijn te ontwikkelen en vanuit moraliteit de Aarde te gaan verzorgen. Voor boeren geldt: Het is een landbouwkundige opgave om de vormkrachten uit de kosmos bewust tot in jouw handelen door te laten werken. De hedendaagse tempel is de individuele mens, zijn lichaam. Wij landbouwers zijn dus tempelbouwers. Wij mensen zijn uitgenodigd om bewust, met ons ik, de hoge ingewijde te

worden. Met slecht voedsel maken we wrakke tempels van ons lichaam. We hebben biodynamisch voedsel nodig om de werking van de geest op te kunnen nemen. Met het niet opnemen van werking van de geest krijgen we als mens een ijle ziel en een verkommerde geest. De *Esoterische Cyclus* noemt daarom ‘voeding voor de ziel.’”

Wat is jouw eigen ervaring met de Esoterische Cyclus?

“In 1977, niet lang na de oprichting van Kraaybeekherhof, was ik door tegenslagen moe en moedeloos. Ik zat op de rand van mijn bed en zei tegen mijn vrouw: “Deze opgave is te groot voor ons, ik sta op het punt om de handdoek in de ring te gooien. We hebben hulp vanuit de andere kant nodig!” Toen ben ik begonnen met het volgen van en deelnemen aan de *Esoterische Cyclus*. Dat heette toen nog ‘de klasse-uren’. Bernard Lievegoed was de lector. Dertig jaar lang deed ik dat, dat betekent vijftien maal

De inwijdingsweg toen en nu

De ‘*Esoterische Cyclus*’ bestaat uit een door Rudolf Steiner gegeven scholingsweg. Een inwijdingsweg waarin je je ziel en geest oefent om de geestelijke wereld te kunnen betreden. Om te leren over het wezen van de mens, zijn opdracht op Aarde en zijn verbondenheid met de Godenwereld. ‘Esoterie’ is de leerschool van het niet-stoffelijke.

In alle fasen en culturen van de mensheidsontwikkeling bestonden er tempels, inwijdingswegen en rituelen. Maar in vroeger tijden was de toegang tot het binnenste deel van tempel voorbehouden aan priesters en wijzen (koningen). Zij hadden de taak de mensheid, het volk, te leiden. Gewone mensen konden de inwijdingsinhouden nog niet bevatten. Daarom werden deze inhouden beschermd en geheim gehouden.

Toen Christus gekruisigd werd op Golgotha en zijn bloed in de aarde vloede, scheurde de voorhang, de toegang tot het heiligste deel van de tempel. Dit beeld vertelt ons dat de mens – elke mens – vanaf dat moment met behulp van Christus zijn ikracht kan gaan ontwikkelen en een individuele wederverbinding met de geestelijke wereld tot stand kan brengen. Een nieuwe mogelijkheid in de mensheidsontwikkeling. Binnen de antroposofische beweging is er de Antroposofische Vereniging waar je lid van kan worden. Wanneer je lid bent, kan je je via een gesprek aanmelden voor de ‘Hogeschool voor Geesteswetenschappen’ en de bijeenkomsten van de *Esoterische Cyclus* gaan volgen. In de tijd van Rudolf Steiner waren de inhouden van deze cyclus nog meer beschermd dan nu. Ze waren niet op schrift beschikbaar en mochten niet op-

geschreven worden. Later schreef ieder lid van de Hogeschool de 19 mantrams (teksten ter meditatie) wel zelf op, maar ze waren niet openbaar. Sinds 1993 zijn de teksten van de mantrams en de toelichtingen die Steiner heeft gegeven in boekvorm uitgegeven en voor iedereen verkrijgbaar (*Esoterische Cyclus*, 791 pag.). Een volgende stap die is gezet, is het bespreken, bestuderen en mediteren van de teksten buiten de bijeenkomsten van de Hogeschool, zoals Michiel Rietveld dat deed met (boeren)groepen.

Michiel Rietveld bij zijn Centrum La Genête in Frankrijk, waar hij met liefde de compost verzorgt

een tocht door de negentien 'uren'. Het inspireerde mij enorm. Het gaat er niet om dat je intellectueel met de inhouden bezig bent. De kunst is om elke keer weer de inhouden als nieuw te ontmoeten, op je in te laten werken. Al lezende, probeer je de inhoud na te voltrekken en te voelen in jezelf. Het kwam geleidelijk aan meer in mijn beleving, anders gezegd het kwam tot leven voor mij."

"Het werken aan je ziel, aan je denken, voelen en willen, dat is geen kattenpis. Met 'onreinheden' in je ziel kom je niet de geestelijke wereld in. Dat betekent dat je aan de slag moet met jezelf. Het boek beschrijft de weg die je kan gaan, hoe je je kan zuiveren. Zoals in de minerale wereld verhardingen kunnen samenklonteren en een conglomeraat vormen, zo kan dat in de ziel ook gebeuren: bijvoorbeeld hoogmoedige of illusoire gedachten verdichten zich en worden monsterachtige wezens in jezelf. Kan je ze herkennen en temmen? Het is een smal pad dat we als mens bewandelen met gevaren en afgronden. Aan de ene kant de afgrond van Lucifer, die ons weglukt van de Aarde en ons laat zwijmelen in fantasie en illusie. Aan

de andere kant de afgrond van Ahriman, die ons de geest wil doen vergeten en de mens wil vertechnologiseren, verrobotiseren. Een smalle graatweg van moraliteit en Christusbewustzijn slingert daartussendoor. Zoals bij een graatweg hoog in de bergen is het ook belangrijk dat je je richt op de overkant en, zoals kinderen dat kunnen, met vertrouwen het pad bewandelt."

Wat was voor jou de aanleiding om het boek te schrijven?

"Ik had al met veel groepen de Landbouwcursus van Steiner behandeld. De oorspronkelijke titel daarvan is: *Geesteswetenschappelijke grondlagen voor het gedijen van de landbouw*. In Deventer deed ik dat met een grote groep en toen we na twee jaar klaar waren, wilde de groep verder, méér verdieping, méér geesteswetenschap. We gingen verder met *De mens als klankharmonie van het scheppende wereldwoord* van Steiner te behandelen. Daarna was er weer een vraag naar verdere verdieping. Toen ben ik in Almere met een groep de Esoterische Cyclus gaan behandelen. Twee jaar lang in het win-

terseizoen eenmaal per veertien dagen. De avonden die ikzelf had gevolgd bij Lievegoed waren heel inspirerend, maar er was/is geen onderlinge uitwisseling over de inhouden en je ervaringen ermee. In Almere namen we wel veel tijd voor ontmoeting en uitwisseling, naast het behandelen van de teksten en mantrams (meditaties). Zoals ik al vertelde, ik heb de inhoud nooit uit routine behandeld. Elke avond bereidde ik voor door de inhoud in me tot leven te brengen. Er namen ook mensen deel die de 'officiële' Esoterische Cyclus van de Antroposofische Vereniging volgen. Zij ervoeren het werken in deze groep als aanvullend en verrijkend."

"Omdat ik ouder word en ook niet meer zo makkelijk van Frankrijk (waar ik woon) naar Nederland reis, kan ik geen cursussen meer geven. Met dit boek hoop ik een bijdrage en stimulans te geven om de realiteit van de geestelijke wereld in jezelf en in de natuur te gaan zien. De mens is de enige geestelijke hiërarchie die vrij is. Die vrijheid bestaat eruit dat wij een keuze hebben. Vanuit die vrijheid hebben we de mogelijkheid om liefde te ontwikkelen. De geestelijke wereld wacht met spanning af of de mens dit gaat realiseren. Geestelijke wezens kunnen helpen, maar niet bepalen. Het is aan de mens. Ik hoop, ik bid, dat jonge mensen van nu zoveel eigen kracht hebben dat ze deze ontwikkelingsweg kunnen gaan. Dat ze zich inzetten voor een verdere ontwikkeling van Aarde en mens."

Tekst: **Gineke de Graaf**, redactielid
Dynamisch Perspectief, bestuurslid
Biodynamische Vereniging
en voorheen tuinder

Je als boer spiritueel ontwikkelen

Jans Jeuken studeerde van 2014 tot 2017 met een studieclub, begeleid door Michiel Rietveld, op teksten van Rudolf Steiner: *de Landbouwcursus*, *De klankharmonie van het scheppende wereldwoord* en tot slot *de Esoterische Cyclus*.

"Dat er meer is dan alleen de fysieke wereld werd voor mij bevestigd. En dat er vóór de Aarde-fase, andere fases waren waarin het idee van de mens al werd voorbereid, was voor mij nieuw. De hele Aarde-ontwikkeling is zo anders dan ik heb geleerd.

Het waren avonden waarbij Michiel vertelde en daarna konden we in gesprek met elkaar gaan. De studieclub bestond voornamelijk uit boeren. De landbouw was dan ook het deel dat ons verbond, maar dat je je als boer je ook nog spiritueel kon ontwikkelen, was een openbaring én uitdagend.

De stof was zeer inspirerend en zette mij aan het denken. Ik moest behoedzaam zijn dat ik er in het dagelijks leven niet te véél over na ging denken, want dan verloor ik de werkelijkheid uit het oog. Maar gelukkig ben ik werkzaam in de landbouw, dus dan kom je snel weer op de grond.

De meditatie in de Esoterische Cyclus vind ik hartverwarmend en ze raken me. Ze wijzen me op een onbewust gebied, waar je in de huidige tijd nauwelijks op aangesproken wordt. Wie je eigenlijk bent en wat je hier komt doen. Ze doen me beseffen hoe klein je eigenlijk bent en toch hoe belangrijk ons handelen is ten opzichte van de grote geestelijke wereld. Wij zijn het enige schepsel dat werkelijk iets kan doen. Dit is ook de reden waarom ik zo graag met de preparaten werk, omdat ik dan het gevoel krijg dat ik met iets hogers bezig ben.

Ik heb de meditatie in een boek opgeschreven en zo af en toe pak ik ze er nog eens bij. Ik weet dat ik toentertijd overdag koeien moest voeren, bestellingen maken, eieren rapen en als de werkdag voorbij was naar een mooi verhaal van Michiel mocht luisteren. Dat was een goede balans tussen aardse bezigheden en me geestelijk ontwikkelen."

Tekst: **Jans Jeuken**,
BD boerin op Gaos en medewerkster
van de Hofwebwinkel

‘De Aarde lacht in bloemen’

Hoe geven we uitdrukking aan ‘De Aarde als levend wezen’? De redactie verzamelde korte teksten, quotes, spreuken, een gedicht, een lied en een dans.

De Aarde helen en daarmee onszelf helen

“Verandering is onvermijdelijk voor ons als mensen”, vertelt Feya Marince, van de Indigenous Biodynamic Association of Africa in een interview in *Living Farms*. “We zijn tot het beseft gekomen dat we niet door kunnen gaan met de industriële, conventionele landbouw die ons door het kolonialisme is opgelegd. Het is een vorm van landbouw die gewoon niet werkt. We halen meer uit de Aarde dan we nodig hebben, wat respectloos is. (...) De Aarde is een levend wezen. Dit gaat over het helen van de verbinding tussen ons en Moeder Aarde. Te lang hebben we onszelf gezien als losstaand van de krachten van de Aarde. Nu krijgen we een nieuwe kans – misschien wel onze laatste – om de Aarde te

helen en daarmee onszelf te helen.” (...) *Wat kunnen we leren van het Afrikaanse perspectief?* “Laat me u een voorbeeld geven. Als kind kon ik niet begrijpen waarom boeren hun schoenen uitdedden tijdens het planten. Onlangs bezocht ik een lokale gemeenschap en sprak met een 96-jarige boer. Ze beschreef hoe ze tijdens het planten contact maakte met de zaden in haar hand en hoe deze verbinding door haar voeten naar de vruchtbare bodem stroomde. Tegelijkertijd vormde ze in gedachten een intentie voor een goede oogst. Dit is een volledig intuïtief begrip van de Aarde als levend wezen. De

boeren wisten hoe de levende Aarde, mensen en de kosmos verbonden zijn in de landbouw.” (...)

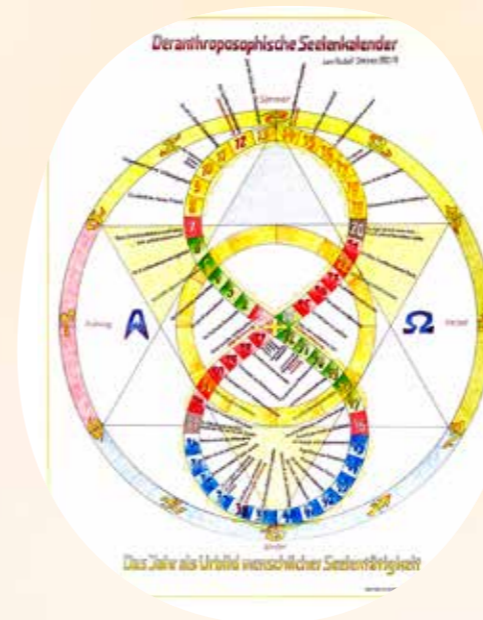
“Inheemse culturen helpen ons te herontdekken wat het leven werkelijk is. Boeren, als verzorgers van de Aarde, onderhouden deze verbinding met de Aarde op zielsniveau. Nu is het tijd om de heiligheid te herstellen. Boeren worden hiertoe geroepen – het zit diep in hen. Het is het verlangen van de ziel om bij te dragen aan de genezing van Moeder Aarde, ten behoeve van iedereen.”

Lees het hele interview in *Living Earth* online via bdvereniging.nl/dp-extra

‘In de landbouw werk ik met de ademende Aardeziel, in de zorg met de ademende mensenziel’

“Het is voorjaar!”, riep mijn buurman in Trondheim bij het zien van de eerste spreek eind februari. Mijmerend langs het fjord lopend vroeg ik me af: ‘Wat bepaalt eigenlijk wanneer het voorjaar is? Volgens de kalender begint het pas 21 maart, hoezo?’ Dat was 30 jaar geleden. Op sommige vragen vond ik in de loop der jaren antwoord. Sommige antwoorden riepen nieuwe vragen op.

De woorden ziel/geest en adem zijn in veel talen nauw verwant. Zo betekent bijvoorbeeld inspiratie zowel inademing als bezieling. De ziel van de Aarde ademt uit in de zomer en in de winter. Mijn mensenziel verbindt zich uitademend met de wereld om mij, inademend met de wereld in mij. In de landbouw werk ik met de ademende Aardeziel, in de zorg met de ademende mensenziel.

De Zielenkalender, zoals Rudolf Steiner de 52 weespreuken noemde, biedt een mogelijkheid beide te verbinden. Bij de dagopening bij ons op de Naoberhoeve wordt elke dag de spreuk van de week gelezen. Elke maandag, voor we de spreuk van de nieuwe week lezen, zoek ik naar gespreksopeningen over de spreuk van de week ervoor. De eenvoudigste opening is die van het natuurlijke jaar. Wat was er de afgelopen week te zien in de natuur? “Goh een broedse kip, zo vroeg?” “Ik hoorde de specht roffelen.” Een tweede opening is die van het jaarfeestenjaar. “Maria Lichtmis, wat vier je dan eigenlijk?”

Deze twee eerste openingen, ingangen in het spreken over de weespreuken, staan eigenlijk los van de tekst, zijn meer context. De tekst

Rudolf Steiner

‘We kijken als het ware, zoals we een ander mens in de ogen kijken, de Aarde in de ziel, wanneer we begrijpen hoe zij ons kond doet van haar ziel in de bloemen en bladeren van de plantenwereld.’

Rudolf Steiner in de voordracht *Der Geist im Pflanzenreich* in de voordrachtcyclus: *Antworten der Geisteswissenschaft auf die großen Fragen des Daseins* (GA 60)

van de spreuken is niet eenvoudig toegankelijk, ik loop er mee rond, kauw erop en herkauw. Helpend is dat de Zielenkalender als geheel een wijsheidsvolle samenhang heeft, er zijn spiegelspreuken bijvoorbeeld, tegenspreuken, drietallen en viertallen. Er is sprake van drempels en dreigingen en een heuse sfinx. Rudolf Steiner benoemt nadrukkelijk dat leven met de Zielenkalender de mogelijkheid biedt tot het gaan van een weg tot zelfkennis via het gevoel. De stapjes die ik op deze weg gezet heb, leveren mij een diep gevoel van verbondenheid op met de Aarde en de jaargetijden.

Tekst: Jaap Gorter, zorgcoördinator bij zorgboerderij de Naoberhoeve

‘In nature’s economy the currency is not money, it is life’

Vandana Shiva

Ontmoeting

Ik zit op de rand van mijn bed, zoals vroeger als kind.

Ik ben weer even kind.

Mijn handen open en handpalmen naar elkaar toe op hart-hoogte en voel zo de energie tussen mijn handpalmen stromen.

Ik vind dit nog steeds fijn om te doen. Mijn ogen gesloten.

Plots is daar tussen mijn handen de Aarde.

Ik adem in en de Aarde wordt groter, ik adem uit en de Aarde krimpt wat. Telkens weer. In en Uit.

Ik houd mijn focus vast. Ik adem met de adem van de Aarde mee In en Uit.

Ik huil. Ik heb de Aarde in mijn handen. Ik huil en huil heviger.

Ik heb een lichaam in mijn handen.

Ik huil een stromende rivier.

Ik houd een dier, een boom, een elf, een wezen in mijn handen.

Ik huil de oceaan.

De Aarde tussen mijn handen.

Geen woorden, ik voel.

En dan laat ik de Aarde los en open mijn ogen.

Ik word wakker. Wat was dat, wat ik beleefde?

Mijn hart.

Het waren tranen van Waarde voor de Aarde

Als opening van de winterconferentie op 15 februari in Dronten (zie ook pag. 32), las Gineke de Graaf deze tekst voor, vrij naar een tekst van Felia Berger op lieveaarde.nl. Deze website nodigt iedereen uit om vanuit Liefde een brief te schrijven voor de Aarde.

“Vanuit de ruimte zag ik de Aarde als grote, levende cel met een dun membraan”, zegt ruimtevaarder **André**

Kuipers. “Het is tien kilometer atmosfeer en tien kilometer wa-

ter; daarin bevindt zich alle leven dat wij kennen. We zijn omringd door een ons vijandige omgeving van kou, stralingen en onmetelijke leegte. Voor zover wij weten zijn alle andere planeten ongenaakbaar, maar wij hebben dat ene kleine plekje dat ons welgezind is en ons beschermt.”

“Ik heb gezien dat ik op een bol woon. Ik zag de Aarde; die prachtige, majestueuze en tere bol. Dat gaf een kosmisch gevoel én het besef dat we onderdeel zijn van iets groters. Vanuit de ruimte, met wat ze het *overview effect* noemen, schrompelt de Aarde ineem tot iets dat heel kwetsbaar is. Dan komt het besef onherroepelijk binnen: we moeten hier zuinig op zijn.”

Uit een interview met André Kuipers op kyosei.nl/2020/09/11/

de-wereld-zoals-die-is-en-altijd-zal-zijn/. Afgelopen jaar maakte Kuipers de film

Beyond: Ode to the Earth, waarmee hij zo veel mogelijk mensen wil laten zien hoe mooi – en kwetsbaar – de Aarde is.

De Aarde als een grote levende cel

Vraag toestemming

“Vraag altijd eerst toestemming voordat je begint met het bewerken van een akker”, antwoordt Etha Widiyanto uit Bali op de vraag wat ze Westerse boeren zou aanraden. “En spreek aan het eind van het werk je dank uit.”

Opgetekend tijdens de conferentie ‘De Aarde als levend wezen’ in Dornach, febr ‘25

Van dode naar levende gedachte

Eduardo Rincón uit Mexico leerde in zijn opleiding over fotosynthese: CO₂ en water worden door zonlicht omgezet in suiker en zuurstof. Maar als hij dan weer op zijn boerde-

rij was en alles zag groeien en bloeien, kon hij die abstracte formule met geen mogelijkheid verbinden met wat hij daar om zich heen waarnam. De formule was een dode gedachte in zijn hoofd. “Totdat het mij lukte die gedachte naar mijn hart te brengen. Ik zag hoe het zonlicht in het midden van de formule stond. Ik ervaarde hoe de zon zorgdraagt voor transformatie van materie.” Een dode gedachte werd voor hem zo een levendige gedachte.

Opgetekend tijdens de conferentie ‘De Aarde als levend wezen’ in Dornach, febr ‘25

Geschenk voor de Aarde

“De lucht en de zon zijn van iedereen. Waarom is de Aarde opgedeeld in vakjes? Dat is eigenlijk best raar,” vindt voormalig melkveehouder Jeroen van Steen. “Ik bezit grond omdat ik geluk heb gehad in mijn leven. De enorme stijging van de grondprijzen is niet mijn verdienste. Het heeft me wel heel veel opgeleverd. Dat klopt niet. Dat maakt de verschillen in de samenleving alleen maar groter. Ik dacht: wat kan ik zelf doen om het systeem te veranderen?”

Geïnspireerd door Henry Mentink, de man die te voet een kruiwagen grond naar Parijs heeft gebracht, maakt Jeroen zijn grond vrij van eigendom. Hoe? Hij brengt de 20 hectare van Thuishaven in Zeewolde onder bij BD Grondbeheer, een geschenk met een economische waarde van 4 miljoen euro. Wel moet er bij deze transactie 300.000 euro belasting worden betaald. Via *crowdfunding* wil BD Grondbeheer dit bedrag bijeenbrengen, zie bdgrondbeheer.nl.

Earthsong

Samen zingen jongeren die meedoen aan het Youth Initiative Program in de biodynamische gemeenschap Järna in Zweden de Earthsong. Prachtig! Vind de link via bdvereniging.nl/dp-extra

Draag de zon naar de Aarde
O mens
Je bent tussen licht en duisternis geplaatst
Wees een strijder voor het licht
Houd van de Aarde
Zodat zij een stralende edelsteen wordt
Herschep de plant
Herschep het dier
Herschep jezelf
Oud Perzische spreuk

Van de Zon
Door de Aarde
Voor de mens
Opdat de mens
Eens Zon worde
Voor de Aarde
Bron onbekend

'De aarde lacht in bloemen'

Raph Waldo Emerson

'Wij zijn één'

"De dans is voor mij een spirituele ervaring", vertelt de in Tunesië geboren Kaouthar Darmoni over het Derwisj dansen, dat zijn oorsprong heeft in het soefisme. "Ik ben geboren danser en ik ga dansend dood. Mijn ziel is aan het dansen, dat is voor mij een verbinding met alles. Dat brengt me in zo'n snel moment in contact met de essentie van mezelf en van het leven."

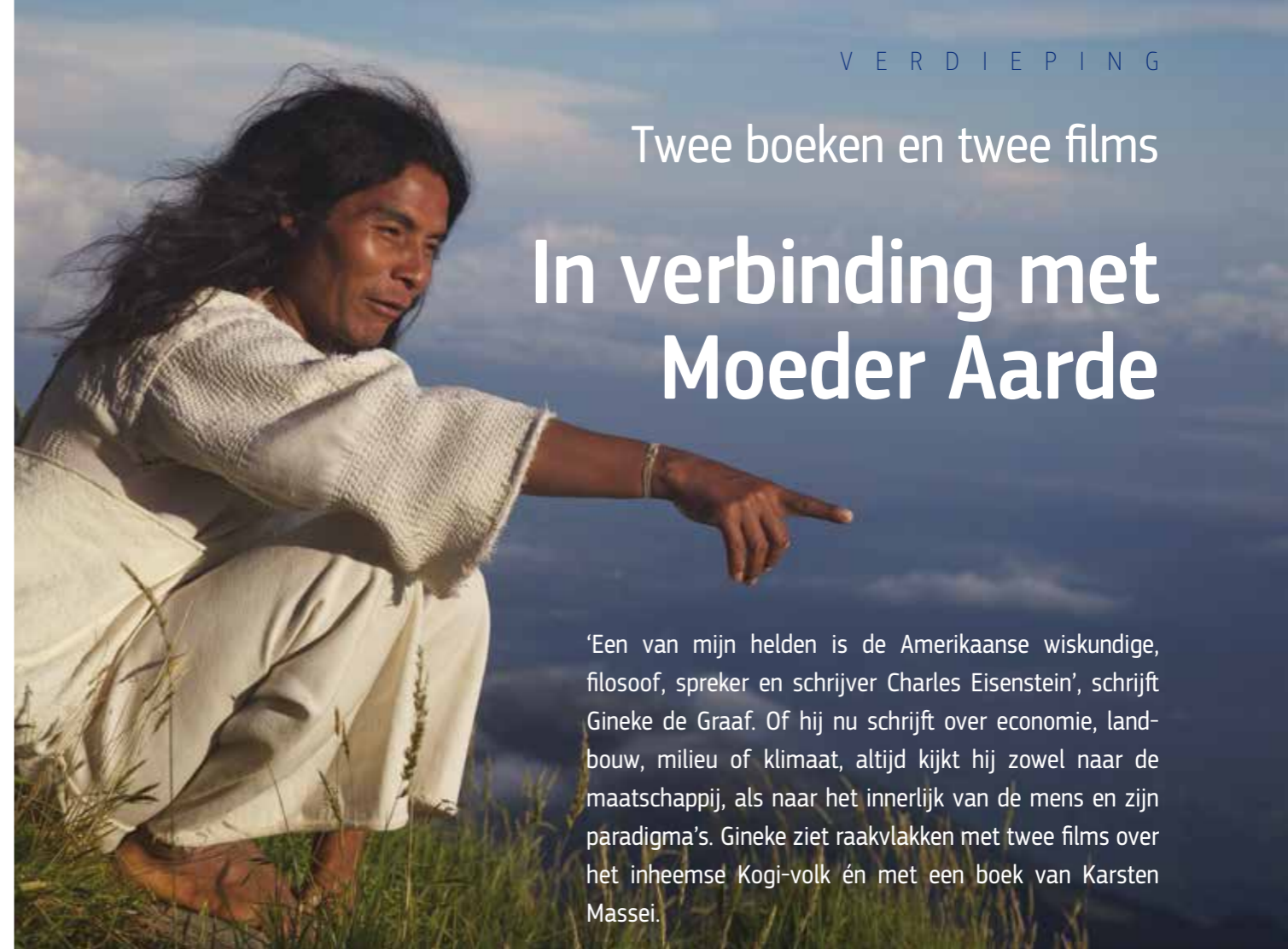
Wat is de essentie van het leven dan?

"Wij zijn één. Er is geen verschil tussen jij en ik, en ik en de boom, en ik en het water, en ik en de natuur, en ik en iedereen, wij zijn gewoon één. Dat is de essentie van het leven. In Afrika hebben we een heel mooi concept, de Ubuntu: ik ben omdat jij bent, die boom is er omdat ik ben, daarom vind ik het ook zo pijnlijk wat er nu gebeurt met de Aarde, de ecocide, het vermoorden van de Aarde. Ik vind dat zó pijnlijk. Want ik ben de Aarde, de Aarde is mij, wij zijn Aarde, wat wij doen tegen de Aarde is geweld tegen onszelf. Als ik dans heb ik de kracht om te blijven doorgaan, ten eerste om dat verdriet, het maakt ontzettend verdrietig als ik dat geweld zie. Het dansen maakt me ook vrolijk, het maakt dat ik energie krijg om niet cynisch te worden, *to not become bitter*, om me niet machteloos te voelen. Dat ik altijd de vreugde kan voelen. Mijn oma zei altijd: 'De beste wraak op ellende en op geweld tegen vrouwen is vreugde'."

Uit de tv-serie
Boeddha in de polder,
seizoen 1, afl 3, 29-12-21;
terug te kijken via NPO start

Twee boeken en twee films

In verbinding met Moeder Aarde

'Een van mijn helden is de Amerikaanse wiskundige, filosoof, spreker en schrijver Charles Eisenstein', schrijft Gineke de Graaf. Of hij nu schrijft over economie, landbouw, milieu of klimaat, altijd kijkt hij zowel naar de maatschappij, als naar het innerlijk van de mens en zijn paradigma's. Gineke ziet raakvlakken met twee films over het inheemse Kogi-volk én met een boek van Karsten Massei.

Kogi-'Mama' in Colombia uit de film *Aluna*

Het Verhaal van Afscheiding

In zijn boek *Klimaat, het nieuwe verhaal* uit 2019 wijst Charles Eisenstein erop dat de klimaatverandering meestal wordt benaderd als een milieutechnisch probleem dat uitgedrukt wordt in cijfers. En ook dat onze omgang met het vraagstuk uitmond in een strijd: een strijd tegen de opwarming van de

Aarde, een strijd tussen klimaatfanatici en klimaatontkenners. Het onderliggend paradigma is wat hij noemt 'het Verhaal van Afscheiding', het verhaal wat doorklinkt in alle instituties van de moderne wereld: wij zijn een geïsoleerd zelf in een wereld vol anderen. Mijn welzijn is niet afhankelijk van het jouwe; meer voor jou betekent minder voor

mij, we zijn dus elkaars concurrenten. Hetzelfde geldt voor de mensheid als geheel tegenover de natuur. Volgens dit verhaal bestaat het universum slechts uit atomen en lege ruimte en bezit het geen van de kenmerken van een zelf zoals wij mensen dat ervaren: intelligentie, ambitie, gevoel, vermogen tot handelen en bewustzijn.

Het Verhaal van Interzijn

Eisenstein ziet kiemen voor een nieuw verhaal, dat hij het ‘Verhaal van Interzijn’ noemt: ons bestaan is relationeel van aard; wie ik ben, is afhankelijk van wie jij bent, de wereld is evenzeer deel van mij als ik deel ben van de wereld. De kenmerken van een zelf (gevoel, vermogen tot handelen, ambitie) zijn niet voorbehouden aan de mens. Wil het echt tot verandering leiden, dan zal het interzijn meer om het lijf moeten hebben dan een filosofisch idee. Het moet een benaderingswijze zijn, een leefwijze, een strategisch principe en bovenal een doorvoelde werkelijkheid. De huidige opeenstapeling van crises ziet Eisenstein als een initiatie die

de mensheid zal leiden naar een mythologie van interzijn die tegelijk nieuw én oeroud is.

Oeroude verbinding met de Grote Moeder

Twee films tonen een voorbeeld van dit oeroude: in het noorden van Colombia ligt de Sierra Nevada de Santa Marta. Haar twee bergtoppen, bijna 6000 meter hoog, schijnen uit de zee op te rijzen en zijn het woongebied van de Kogi, een volk van nog ongeveer 18.000 afstammelingen van de hoogstaande, duizenden jaar oude Tairona cultuur. Sinds de Spanjaarden in de 16e eeuw voet aan wal zetten, hebben de Kogi zich bewust teruggetrokken in de hoger geleden gebie-

den van wat zij noemen ‘het hart van de wereld’. Van daaruit slaan ze gade hoe de ‘jongere broeders’ (ze noemen zichzelf de oudere broeders) leven en wat ze doen met hun omgeving. In de lagere gebieden spitten geld- en gelukszoekers de graven van de voorouders van de Kogi om op zoek naar gouden amuletten.

Alle dingen, zo geloven de Kogi, bestaan in de geest van de Grote Moeder voordat ze tenslotte naar buiten komen. De geest doordringt ieder ding. De verbindende draad van geest, aluna genaamd, staat centraal in de Kogi-filosofie.

Omdat de Kogi-oudsten (of ‘Mama’s’) zieners zijn en een mysterieschool hebben doorlopen, bezitten ze het natuurlijke vermogen door te dringen tot hogere bestaansgebieden en verborgen oorzaken. Ze begrijpen de essentiële waarheid van het gezegde ‘zo boven, zo beneden.’ Als de Jongere Broeder in zijn ijdelheid, gedreven door hebzucht en eerzucht, denkt dat hij ‘de dingen regelt’, worden de planeet en ons bestaan daarop in gevaar gebracht. De werking van de wet van de Grote Moeder wordt verstoord. De Kogi oudsten luisteren permanent naar de Grote Moeder die tot hen spreekt. Met hun aandacht werken zij helend en verbindend op de Aarde en haar leven. Voor de Aarde en voor alle planten, dieren en mensen. Zij beseften dat zij de ‘jongere broeders’ moesten oproepen te stoppen met hun verwoestende activiteiten. In de negentiger jaren van de vorige eeuw stuurden zij een afgezant naar ‘beneden’ om Spaans te leren om zodoende de boodschappen van Moeder Aarde naar de mensen te brengen. Dit resulteerde uitein-

delijk in twee films: *From The Heart Of The World The Elder Brothers Warning* (1992) en *Aluna – An Ecological Warning by the Kogi People* (2011) beide gemaakt door de Engelse filmmaker Alan Ereira. En een kortere boodschap van 5 minuten in 2024: *Message from The Mother – Kogi Nation, Colombia*. Alle drie te zien op YouTube, een aanrader!

Nieuwe verbinding

Kijkend en luisterend naar hoe de Kogi-oudsten in contact staan met de Grote Moeder, zie en ervaar ik daarin veel overeenkomsten met hoe Karsten Massei zich, als voorbeeld voor ons, in zijn meditatie wendt tot *Sofia, godin van de wijsheid, behoedster van de aarde* (zie het boek met de gelijknamige titel, 2024). Bijvoorbeeld zijn pleidooi voor een aandachtige manier van leven en het volledig aanwezig zijn bij wat je doet. Het is de toegangsweg tot een diepere verbinding en diepere beleving van de kwaliteit van alle dingen. Het vraagt versoberen en verlangzamen. Tijd voor contemplatie, afdalen in je eigen ziel en daar luisteren en contact maken met een andere wereld. En die vervolgens weer meenemen in het dagelijkse leven. Dat is een grote uitdaging in de wereld van de economische *ratrace* waarin wij leven! Zoals de Kogi het goud van hun voorouders diep in de Aarde willen laten, zo wijst Sofia ons via Karsten Massei op de ‘goudgrond’ van de ziel.

Tekst: Gineke de Graaf,
redactielid Dynamisch Perspectief,
bestuurslid Biodynamische Vereniging
en voorheen tuinder

In de film *Aluna – An Ecological Warning by the Kogi People* blijken de Kogi, die afgezonderd in het oerwoud leven en geen schrift kennen, veel te weten over hoe ingrepen van de mens het ecosysteem beïnvloeden

Taal van de liefde

‘Het idee dat onze planeet leeft en dat ook elke berg, rivier, meer en bos een levend wezen is – een bewust en heilig wezen zelfs – is geen sentimentele oprisping die de aandacht afleidt van onze huidige milieuproblematiek. Integendeel, het stelt ons in staat meer te voelen, meer toegewijd te zijn en meer te doen. We kunnen ons dan niet langer verschuilen achter de ideologie dat de wereld niets anders is als een hoop spullen die we naar hartenlust kunnen exploiteren. Vanwege de cruciale rol die utilitair instrumentalisme speelt in de allesverslindende machinerie, moet de milieubeweging ervoor uitkijken dat ze dat narratief niet met haar retoriek onderschrijft. Zij behoort een ander verhaal uit te dragen en te belichamen: een verhaal over zorg, schoonheid en liefde. Dat betekent niet dat de milieubeweging de gevolgen van ecocide voor de mens zou moeten negeren – per slot van rekening behoren wij mensen ook tot Gaia’s geliefden – maar dat ze ervoor moet zorgen dat het niet vooral daarover gaat. Helaas is dat wel de taal die vrijwel uitsluitend gebezigd wordt tijdens ‘serieuze’ beleidsdiscussies over klimaat en andere milieuproblemen. Met weinig succes overigens. Misschien moeten we daarom opnieuw onze toevlucht nemen tot de taal van de liefde.’

Uit: *Klimaat, het nieuwe verhaal*,
door Charles Eisenstein

Oerbron van jullie mensenwezen

‘Sofia spreekt: Ik ben de Aarde, de levende, alles verheffende, doorklinkende harmonie. In haar vinden jullie mij. In de harmonie van het bestaan vinden jullie de bron die jullie dorstige zielen naar mijn bron, naar de schaal van het water van het leven brengt. Drink en laaf je aan het bestaan dat om je heen is, dan genees je je aan de oermoeder, aan het oorspronkelijke en eeuwig onschuldige goddelijke bestaan. Ik ben geroepen de behoedster van dit bestaan te zijn. Want mijn bestaan en wezen zijn voorbeelden voor de taken die van jullie zijn en zullen zijn. Jullie kunnen je afstemmen op mij, dus op het meest veelvormige bestaan van de Aarde. Ik ben het harmonische, van wijsheid vervulde wezen van de Aarde, en jullie dragen dit wezen in je als de levende oerbron van jullie mensenwezen.’

Uit: *Sofia, godin van de wijsheid, behoedster van de aarde*,
door Karsten Massei

Aandachtig proeven verbindt

‘Ons lichaam is niet alleen van ons; de bodem, de bomen, de wolken, de boer ... alle elementen komen samen om ons lichaam te creëren, dat, net als de Aarde, toebehoort aan de gemeenschap en alle andere wezens’, aldus Chik Ying Chai en Mei King uit Maleisië. In de huidige tijd zijn we echter van dit gevoel afgedreven. Door samen maaltijden te bereiden en te delen, ingrediënten waar te nemen en met elkaar uit te wisselen, kun je de levende verbinding terugvinden, laten Chik Ying en Mei ervaren bij de conferentie in Dornach. Jos Bregman proeft mee.

Mijn betrokkenheid bij de biodynamische landbouw is begonnen met smaak. Gemiddeld genomen vind ik biodynamisch eten het lekkerst. Ik woon inmiddels op het erf van

boerderij Vliervelden in Almere en vanuit mijn huis kijk ik uit over de akker, een rechtehoek van 800 x 500 meter. Ik ben het als een abstract schilderij gaan zien, met de

boer als schilder en de trekker als penseel. Ik maak de lijst van dat schilderij: ik verzin allerlei activiteiten om de blik van het publiek de schoonheid van de akker te helpen zien. Een van de workshops bij de internationale biodynamische conferentie in februari toonde raakvlakken met mijn eigen leven. Chik Ying Chai is biodynamisch tuinder, kunstenaar en onderzoeker. Ze is actief met het verbinden van mensen met zichzelf, met anderen en met de natuur door middel van kunst, innerlijk werk, voeding en educatieve community-evenementen. Ze gaf de workshop samen met collega Mei King.

We begonnen met een kennismakingsronde langs de 20 deelnemers uit China, Chili, Maleisië, Verenigde Staten, Wales, Schotland, België en nog een paar landen. Er volgde een theeceremonie, gedronken uit ceremonieel servies en gezet met een ceremoniële thee. We namen voorzichtige slokjes, hielden deze als goede wijn lang in de mond en lieten hem over de tong rollen. Deze Maleisische traditie bereidde ons voor op een ceremoniële workshop verspreid over drie ochtenden. Al eet ik vaak pastinaak, de manier waarop we een pastinaak proefden was voor mij heel verrassend. We proefden een stukje van het uiteinde, van het middenstuk en van de top. Een plakje afsnijden, in je hand leggen, aandachtig schouwen, ruiken, en dan in de mond en heel langzaam kauwen. Alle drie hebben natuurlijk een soort overeenkomstige basis-pastinaaksmaak, maar toch hadden de drie delen ook een duidelijke, eigen smaak.

Dat varieerde bij mij van ‘bite’ en wat peperig (uiteinde) tot rond, gebalanceerd, zacht (midden) en de dikke bovenkant zette me aan tot denken, tot creativiteit.

De tweede dag gingen we zelf koken, in de buitenlucht, ieder groepje een campinggas-

stelletje en een pan, een stuk pompoen, een ui en een wortel. We leerden het verschil tussen ‘dice cut’ en ‘roll cut’. Bij de laatste rol je de wortel bij het snijden steeds een stukje en krijg je onregelmatig gevormde stukjes die tijdens de bereiding net wat meer of minder gaar worden. Zo krijg je een diversere smaak. Ondanks de beperkte ingrediënten wist ieder groepje een echt eigen gerecht te creëren, mede dankzij de vele nationaliteiten in de groep. Ieder proefde elkaars gerecht, zoals we eerder de thee proefden, met aandacht. Door geregeld in kleine groepjes uit te wisselen ontstond snel een vertrouwde sfeer, die de groep tot een instant-tijdelijke-community maakte, heel bijzonder hoe dat werkt en hoe dat je smaak beïnvloedt: alles wordt lekkerder.

Over Maleisië vertelde Chik Ying dat de landbouw gedomineerd wordt door staatsbedrij-

ven: het zijn grote stukken grond waar het tropische bos gekapt wordt en vervangen door palmolieplantages. Er is weinig ruimte voor andersoortige bedrijven, er zijn verder vrijwel uitsluitend kleine boeren met een paar hectare grond. Er zijn twee gecertificeerde Demeter bedrijven en een twintigtal

bedrijven die agroforestry of permacultuur combineren met biodynamisch.

We vertelden aan het eind wat we geleerd hadden: velen gaven aan dat zonder community biodynamische landbouw feitelijk niet mogelijk is. Biodynamische boerderijen leveren veel meer dan voedsel: ze leveren talloze publieke voorzieningen, en dat merk je aan het aantal bezoekers dat deze gifvrije enclaves over heel de wereld trekken. In Nederland zijn dat er bij de 150 Demeter bedrijven jaarlijks zo’n half miljoen.

Door het proeven van de pastinaak kreeg ik het idee om dit najaar op stadsboerderij Vliervelden ook een proeverij te organiseren. Als het erf vol vers geogoste pastinaak, peen of biet ligt, mag dat niet ongeproefd naar de afnemers gaan. De Almeerse community mag zich over de smaak verwonderen!

Tekst: Jos Bregman.

Hij brengt mensen via natureaccess.nl op allerlei manieren in contact met de natuur, onder andere via deakkeralschilderij.nl (zie ook pag. 34)

Zingend leren over de kerstroos

Begin december had Walter van Groningen een week vakantie en bezocht hij het Goetheanum in Dornach, 'de geboorteplaats' van de antroposofie. Want wie zich met BD bezighoudt, moet zich ook in de grondslagen verdiepen, vindt hij.

Het voelt een beetje magisch elke keer om er te zijn. Ook de schone berglucht en groene uitzichten dragen daar aan bij. Het Goetheanum zelf is een prachtig gebouw van organische architectuur. Net als diverse woningen en gebouwen in de directe omgeving. Het Goetheanum is niet zomaar een gebouw, het is een wezen. Net zoals de antroposofie een

wezen is, of het landbouworganisme. Het is ontworpen als mensheidstempel om het spirituele beleefbaar te maken.

Het Jeugdsectiegebouw is een soort herberg aan de voet van de heuvel waarop het Goetheanum staat. Iedereen die deze plek bezoekt, kan hier vrij goedkoop verblijven (25 euro per nacht). De sfeer is informeel, het is

een soort huiskamer. Hier verblijven verschillende (meestal jonge) mensen.

De afgelopen jaren heb ik aan een aantal internationale bijeenkomsten meegedaan. Er is echt een hele gemeenschap van jonge mensen (<40 jaar) actief! Sommige wonen er, maar lang niet allemaal. Dat spreekt me erg aan, aan Dornach. Er is een grote hoeveelheid mensen van verschillende nationaliteiten bijeen. Dat is makkelijk contact maken. Al deze jonge mensen voelen zich verbonden met de antroposofie. En ze proberen elkaar hierin te ondersteunen.

Toen ik zelf Warmonderhof deed, wist ik weinig van wat de Antroposofische Vereniging nou precies was. En hoe die zich verhoudt tot het gedachtegoed van Rudolf Steiner. Natuurlijk wist ik wel van het vrijeschool-onderwijs, antroposofische geneeskunde, kunst, eurtmie, maar niet in welke vorm mensen samen komen in de vereniging. Juist die uitwisseling ervaar ik nu zelf als heel waardevol. Het geeft een heel breed beeld van wat antroposofie is, of kan zijn. Voor mij persoonlijk is het vooral ook een warm gevoel, wat antroposofie oproept, de genegenheid waarmee Steiner spreekt, het omhullende gevoel van een organisch vormgegeven ruimte, beschilderd in natuurlijke kleur. Het zitten in de tuin ...

Waarom heb ik het hier over? Als je de BD-landbouw wilt bestuderen, dan moet je ook de grondslagen ervan bestuderen. Dat is de antroposofie. Daarom ben ik zo verbaasd over het onderzoeksresultaat van het Louis

Bolk Instituut dat jonge BD-boeren minder met antroposofie hebben. Wil je dan alleen maar je eigen gedachtenspinsels en gevoelens leren kennen? Is het luiheid? Is het de puber die zich wil afzetten tegen zijn omgeving? Rudolf Steiners werk lezen wordt soms als moeilijk beschouwd. Ik vind dat je het kunt zien als een spier die je kunt trainen. Dat vraagt inspanning. Zo moeilijk zijn die teksten niet, het zijn gewoon woorden die jij en ik allemaal kennen. Nou ja, de meeste dan. Wat het wel vraagt is inlevingsvermogen. En oprechte interesse. Landbouwer word je ook niet van de ene op de andere dag. Maar het eigen maken van de vorm, het beeld, het gevoel dat antroposofie is, is veel meer dan boeken lezen. Dit vraagt tijd en moeite. Soms is dat lastig te vinden als je 10 uur per dag aan het werk bent. Toch heb ik gemerkt dat regelmatig 5 minuten lezen effectiever is dan af en toe iets doen.

Een van de doelen van mijn bezoek aan Dornach was om te zien hoe het studieprogramma eruit ziet, en hoe de mensen zijn die erbij betrokken zijn. Ik heb me er enorm welkom gevoeld. Ik mocht er een fenomenologie-les bijwonen van Benno Otter, tuinder op het Goetheanumterrein. Prachtig hoe hij dat deed. Hij begon de les met zingen, zingen over de kerstroos, waar de les over ging. Vervolgens hebben we een aantal planten bestudeerd. Het bijzondere is dat geneeskrachtige planten in bepaalde karakteristieken afwijken van de gebruikelijke plantencyclus. Bijvoorbeeld door een extreem lange bloeiperiode, of een late bloeitijd.

Op het Goetheanum worden studies aangeboden voor jong en oud. Je kunt een online cursus volgen, maar ook fysiek deelnemen aan een studieprogramma. Een jaar lang kun je je onderdompelen in de interne voltijdstudie, een combinatie van theoretische lessen, artistieke vorming en excursies, zie studium.goetheanum.ch. Ik heb er verschillende Nederlandse studenten ontmoet. Ook in Nederland zijn er met enige regelmaat activiteiten te bezoeken die vanuit jeugdsectie georganiseerd worden; zie jeugdsectie.org. In de antroposofische werkvelden komen veel mensen, voor wie dit mens/wereldbeeld nieuw is. Op zoek gaan naar scholing werkt dan inspirerend. Het is iets wat je je leven lang eigen moet maken.

Tekst: Walter van Groningen,
BD Jong, tuinder bij Tannenberg

De oogst van Collegiale Toetsing

‘Een man die een wolk aan ballonnen in de lucht houdt’

Boer Meine Koopmans van zorgboerderij Novalishoeve op Texel ontvangt een groep boeren voor de Collegiale Toetsing bij hem op het bedrijf. Begeleider Leen Janmaat doet verslag.

Beeldvorming

Na een eenvoudige oefening, om de besloomingen van de dag los te laten, lopen we rond over de Novalishoeve, eind 2024. Vol bewondering kijken we wat hier allemaal gebeurt. Dit is de ‘beeldvormingsfase’ van de Collegiale Toetsing, waarin we de boer open vragen stellen. Meine Koopmans leidt ons door de stal. We ruiken aan het hooi. We begroeten de varkens en Meine vertelt waar de biggen vandaan komen en wat de varkens zoal eten. Tussendoor komt een hulpboer voorbij, hij zorgt ervoor dat de koeien bij het hooi kunnen. Dan volgt een vraag: “Voer je alleen maar hooi?” Als begeleider twijfel ik erover om de vraag wat om te vormen, namelijk: “Hoe geef je invulling aan het rantsoen?” De eerste vraag leidt snel tot ‘ja’ of ‘nee’, de omgevormde vraag nodigt uit om te vertellen welke afwegingen Meine maakt in het samenstellen van het rantsoen. Het melkvee krijgt voornamelijk ruwvoer en wat eigen granen als lokkertje in de melkput. Soms werkt het weer niet mee en droogt het hooi onvoldoende. Achter de stal liggen daarom ronde balen met kuilgras.

Even later staan we in de tunnelkas, het seizoen is bijna voorbij. Er hangen nog wat paprika’s en de winterpostelein kleurt de tunnel groen. Daarna lopen we langs de kruiden en bekijken we de droogkast en verwerkingsruimte. Het is een ware verkenning van de zorgboerderij, waar ieder een plek heeft en naar kunnen bijdraagt aan het verzorgen van bodem, planten, dieren en producten die ook in de boerderijwinkel verkrijgbaar zijn. Ondertussen blijft Meine vertellen wat hij allemaal doet en dat dat veel vraagt van hem als zorg-

boer, want naast de planten en dieren krijgen vooral ook de mensen op de boerderij aandacht. De cliënten die nu instromen vragen steeds meer zorg en aandacht. “Je moet er steeds bij blijven”, vertelt Meine. De tijd voor het boerenwerk schiet er dan bij in.

Karakterisering

Na bijna twee uur schuiven we aan de lunchtafel. Tijd om door te praten en wat uit te wisselen. Dan volgt de ‘karakteriseringsfase’. We nemen even rust (stilte) om beelden op te roepen – te laten oppoppen – of een karakterisering te verwoorden. Enkele deelnemers maken zelfs een tekening. Er komt een beeld van een man die een wolk aan ballonnen in de lucht houdt. Dit wordt direct herkend door Meine: “Als zorgboer houd ik vele ballonnen in de lucht.” En ja, hoe zorg je ervoor dat je niet teveel ballonnen vasthoudt? “Ik vind nu eenmaal veel onderwerpen interessant” geeft Meine toe. Het beeld beklijft. Een vorige ronde was de karakterisering: ‘Kleurrijk organisme waarin veel te beleven is en diversiteit aanwezig is’.

Oordeelsvorming

Dan komt de Collegiale Toetsing poster op tafel en lopen we de thema’s langs met de focus op de ambities van Meine en wat de deelnemers is opgevallen; de ‘fase van oordeels-

vorming’. Gezien de toewijding en verzorging door de boer, zien de deelnemers geen directe verbeterpunten. Maar ambitieus als Meine is, formuleert hijzelf nog wat punten waarmee de hij aan de slag wil. Toch weer een ballonnetje erbij?

Met een foto van de ingevulde poster sluiten we het bezoek af. Meine zelf kijkt er positief op terug: “De CT bijeenkomsten zijn voor mij altijd weer een eyeopener. Zowel bij een bezoek van collega boeren hier als omgekeerd. Je wordt geconfronteerd met hoe je het bedrijf hebt ingericht en wat je allemaal aan het doen bent, en je praat hierover met elkaar. Ik beleef het als een positieve controle, je laat letterlijk zien waar je enthousiast van wordt. Dit is totaal anders dan een Skal controle, een inspecteur komt kijken of je misschien iets doet wat niet door de beugel kan, of je wel binnen de normen blijft. Zo lopen ze ook rond op het bedrijf.”

Tekst: **Leen Janmaat** (Werkendeveld) is op aangeven van Jan Diek van Mansvelt (Mansveltscore) gestart met Collegiale Toetsing en begeleidt naast CT- ook intervisiegroepen binnen BD-beroepsontwikkeling. Behalve de methode van intervisie maakt hij gebruik van opstellingen op basis van de methode Bert Hellinger.

Collegiale Toetsing en BD-beroepsontwikkeling

Collegiale Toetsing is onderdeel van de Demeter certificering. Daarnaast biedt de Biodynamische Vereniging ‘BD-beroepsontwikkeling’ in de vorm van intervisiegroepen (waar individuele vragen worden besproken), themagroepen of individuele coaching. Interesse om hieraan mee te doen, als deelnemer of als coach? Kijk op bdvereniging.nl/doe-mee

Kort&Goed

Boeken en berichten rond het thema
'De Aarde als levend wezen'

BOEK Alchemie der Klimakrise

Om maar meteen met de deur in huis te vallen: de auteurs constateren dat de mens geen gevoel en besef van verbondenheid meer heeft met de Aarde, wat ertoe leidt dat er achteloos en met weinig respect met haar wordt omgegaan.

De Aarde is geen complexe machine die door technische ingrepen gerepareerd kan worden, ze is een levend wezen dat onze liefde en waardering nodig heeft. Steiner waarschuwde 100 jaar geleden al dat het de verkeerde kant op zou gaan zonder dit besef.

Wat betekent het als wij de Aarde als levend organisme bekijken, als we ons een bezielde Aarde voorstellen, wat betekent dat dan voor onze relatie met haar? Een groep mensen met verschillende achtergronden is vijf jaar lang aan de slag gegaan om dit te onderzoeken. Ze onderzochten, dachten na,

maakten empathisch verbinding met het landschap (geomantiek) en stonden open voor intuïtieve waarnemingen.

In dit boek worden oefeningen beschreven om zelf te ervaren hoe bij bepaalde gedachten de adem verandert, hoe contact met een plant voelt, hoe bewustzijn verandert door handbeweging of glimlach.

Er wordt beeldend uitgedrukt hoe de verschillende CO₂-waarden in de lucht eruit zien; die kunnen we beïnvloeden door bijvoorbeeld meditatie en bewustzijn. Ook wordt in negen verhalen verteld over de werking van brandstoffen, zoals steenkool, olie en gas, hoe (zwaar en geïsoleerd) de energiecentrale aanvoelt, wat de uitstoot doet met de omgeving en de mens, en wat de elementenwezens daaraan ervaren. Zo wijzen de elementenwezens erop dat zoiets als bijvoorbeeld

afvalverbranding (vaak plastic) echt een brug te ver is: we gebruiken energiebronnen van de Aarde om iets te maken en vernietigen het dan weer, een zinloosheid die tegen het leven indruist.

Verandering begint bij het eigen denken, leiding en verantwoording nemen en zelf beslissen, leren bewust en levendig te denken en een werkzaam, werkend wezenlijk deel van de Aarde te zijn.

De Aarde, de natuur, haar krachten en wezen, heeft het worden wat we kunnen zijn, mensen die zich tot de vrijheid ontwikkeld hebben. Wij moeten ons uit vrijheid weer omkeren en erkennen welk offer de natuur op zich heeft genomen om ons deze weg mogelijk te maken. Dan kunnen we uit liefde weer met de Aarde, met alles wat in en op haar leeft en haar

omgeeft, verbinden. Dan weten we ook hoe op gepaste wijze met haar om te gaan.

De schrijvers sluiten af met een krachtige conclusie: Wij zijn de verandering, wij zijn het klimaat, de Aarde wacht op ons.

Tekst: Hetty Bruins

Alchemie der klimakrise, Anleitung für ein inneres Verhältnis zu unsere Erde, Markus Buchmann, Wolfgang Schnieder, Ulrike Wendt.

BOEK Der Geist der Erde

'Alle zuurstof O₂ in de atmosfeer komt uit de plantenwereld, door de fotosynthese. De zon zendt voortdurend met haar stralen een dodelijke hoeveelheid uv-licht naar de Aarde. Dit 'zwarte licht' wordt door de zuurstofmoleculen opgenomen en omgezet in ozon, O₃, een labiele zuurstofverbinding. Deze labiele verbinding vervalt dan weer eenvoudig in O₂ en geeft door de vrijgekomen bindingsenergie warmte af. Zou de zuurstofkringloop er niet zijn, was er geen leven op Aarde mogelijk. Echter, het is het leven zelf dat de zuurstof in de atmosfeer heeft gebracht. Het leven maakt dus het leven mogelijk! En de stratosfeer is daardoor niet -80 °C, maar rond het vriespunt en geeft dus een extra warmteomhulling aan de Aarde. Overal op Aarde komt toch nog een deel van UV licht aan, op één plek

na: de monding van de Jordaan in de Dode Zee. Het is de diepste plek op Aarde: 400 meter beneden zeeniveau en door de extra dikke atmosfeer is alle uv-licht weggefilterd. Het is de plek waar Jezus gedoopt werd.'

In 2023 kwam het Duitstalige boek uit: *Der Geist der Erde*. Geschreven door Wolfgang Schad (1935-2022), bekend van talrijke boeken, waaronder het standaardwerk *Säugetiere und Mensch* uit 1971. Schad is evolutiebioloog, antroposoof en was lange tijd in het onderwijs en onderzoek werkzaam. Schad volgt in dit boek nauwgezet de nieuwste inzichten van de wetenschap; of het nu gaat om geografie, paleontologie, astrologie, biologie, geologie, genetica, steeds is hij op de hoogte van de nieuwste inzichten en verbindt die met zijn antroposofische en Goetheanistische

invalshoek. De Aarde als levend, relationeel wezen met een geest, is voor hem het uitgangspunt. Hij vindt daarvoor in de gangbare wetenschappen talrijke bevestigingen: of het nu gaat om de plek van de Aarde in het melkwegstelsel of in het zonnestelsel, de afmetingen van onze globe, de schuinstelling ten opzichte van de aardas, het bestaan van de atmosfeer, de aanwezigheid van water met haar talrijke 'gekke' eigenschappen, de verhouding tussen oppervlak water en land, de ozonlaag, de positie van zowel koolstof als silicium in het periodiek systeem van de elementen, enz. Al die eigenschappen, die dus heel goed anders hadden kunnen zijn, lijken wel op elkaar afgestemd op een ongelooflijk knappe wijze. Die bovendien merkwaardig constant gebleven zijn gedurende lange, en

heel verschillende, perioden in de Aardeontwikkeling. Precies daarom is het mogelijk dat er überhaupt leven op Aarde is, ja dat de Aarde zelf een levend organisme kan zijn. Kortom een boek met heel veel feitelijke informatie, opgetild in een geesteswetenschappelijk kader. Tekst: René Groenen

Der Geist der Erde – Unsere Welt als lebendiges Wesen, Wolfgang Schad

Winterconferentie op Warmonderhof Heeft de Aarde een hartslag?

Want als de Aarde een levend wezen is, heeft ze dan eigenlijk ook een hartslag? Dat vroeg Jan Graafland het publiek bij de opening van de Winterconferentie van 2025 op 15 februari. Het thema van dit jaar: 'De Aarde als levend wezen, hoe gaan we met biodynamische landbouw de toekomst in?'

Bewegen, dansen, zingen, eten, nieuwe kennis opdoen door middel van ervaren en luisteren. Het befaamde recept van de Winterconferentie. Verbinden met jezelf, de ander en de Aarde.

Naar haar aard

'En God zeide: De Aarde brenge levende zielen voort naar haar aard.' Aan het woord is Jan Graafland, tuinder op de Weleda-tuin en auteur van diverse boeken. De zin komt uit

Genesis 1:24. Als de Aarde levende zielen voortbrengt, heeft ze dan eigenlijk ook een hartslag? En hoe 'hard of snel' is die?

Het publiek laat hij raden naar het aantal hartslagen van een muis, mens en blauwe vinvis (raad zelf ook, de antwoorden staan aan het einde van dit artikel), en uiteindelijk de Aarde. 'En niemand weet wat het precies is, die puls', vertelt hij, nadat hij heeft verkapt dat de Aarde elke 26 seconden een puls heeft. Vervolgens tekent hij bevlogen met gekleurde krijtjes cirkels op het krijtbord, en vertelt hij over hoe elke dag zonwarmte en -licht de aardse atmosfeer laat uitbreiden, terwijl de maan met koude en donker de atmosfeer laat samentrekken. Dit vinden we terug in de plant; zij heeft ook het vermogen om samen te trekken en uit te breiden, waaraan ze haar leven dankt. *Et voilà*, een soort van ademhaling.

Zien en gezien worden

Gineke de Graaf laat de zaal zo stil wor-

den, dat je de spreekwoordelijke speld kon horen vallen en liet de adembeweging voelen/ervaren (zie ook pag. 18). Onder begeleiding van René Groenen keken we een onbekende ander in de ogen en reflecteerden wat dit deed. "Ik zie de ander, de ander kijkt in mijn hart, kom hier", was één van de reacties. En ook vond iemand het 'een confrontatie'. Ikzelf dacht het ongemak van mijn oefeningspartner te lezen, in de langzaam beginnende trillende spiertjes in zijn gezicht. "Zien en gezien worden." De levende Aarde heeft niet alleen een hartslag, maar ook ogen. "De planten zijn de ogen van de Aarde; zó kan ze de zon waarnemen, en de zon kan de Aarde waarnemen door de planten", aldus Steiner volgens René.

Twee workshoprondes

In de ochtendronde richtten de workshops zich op verdieping, in de middagronde waren workshops gericht op het zelf contact maken met de Aarde als levend wezen. Enkele reacties:

Meeademen met de Aarde tussen je handen

Neel kwam geïnspireerd uit de workshop 'Bodemvruchtbaarheid in tijden van klimaatverandering' van Ruud Hendriks. Hoewel het niet hét thema was, is ze nu geïntrigeerd door de menselijke mest. "Kun je dat wel gebruiken? En heeft het wel de juiste intentie?" Ze gaat naar huis met de queeste of je je eigen mest een intentie mee kunt geven.

Femke ervoer vooral bevestiging bij 'Het wezen van de boerderijdieren en hun betekenis voor ons mensen' van Wim van Oort: "Dieren hebben inderdaad bezieling en het is gewoon geen goed idee om een megastal te hebben. Natúúrlijk ontstaan er dan ziektes en weten dieren niet meer hoe ze zich moeten gedragen. Het voelde fijn om deze bevestiging hier nog een keer te horen/voelen."

Carmencita de Ruiter liet in haar workshop 'Contact maken met de geestelijke werelden' iedereen kennis maken met hoe zij de engel-hiërarchieën aanriep, en benadrukte dat je naar haar kon luisteren als inspiratie: "Het is geen waarheid." Met drie oefeningen gingen de deelnemers op pad om te oefenen. De één ervoer 'een ritme, een soort van aarde-water-beweging, bijna een gevoel van wellness'. Een ander 'een druk/een moeten'. En weer een ander vond 'het mooi meegenomen te worden om de grote dingen dichtbij te brengen'.

Hugo leerde van Monique Schieman bij 'De meerwaarde van je eigen preparaten maken' dat het niet erg is als je niet precies weet hoe je het moet doen. "Het is niet dat je hoeft te slagen met een certificaat. Dat haalt de druk er wel af."

Jan beseft, na het 'doen' van de Aardedans met Tanja Rudenko, dat als een euritmist hem iets probeert te vertellen, het langs hem heen gaat. "Maar als het aan de landbouw gerelateerd wordt, 'dan pákt het me'."

Andries gaat tevreden naar huis met een instrumentarium, dat hem door Gineke de Graaf is aangereikt in de workshop 'Levenskrachten waarnemen'. Want hoe kun je waarnemingen doen? En hoe kun je die leren beoordelen? Een instrumentarium kan hierin helpend zijn.

Samen zingen

We sluiten gezamenlijk af, al zingend in canon, onder begeleiding van tuinder Kathinka Kamphuis:

'In de geest van de nacht
Ligt de bron van de dag
Moeder Aarde neemt ons mee,
Met de hartslag van de zee.'

Tekst: Afke Huitema

Gineke de Graaf leest een gedicht

Jan Graafland:
'De Aarde ademt
en heeft een hartslag'

Impressie van het Klett-lezen

In de herfst van afgelopen jaar zijn er verspreid over het land zeven leesgroepen van start gegaan met 70 lezers. Samen werken ze het boek van Manfred Klett door, *Van agro-industrie naar landbouwkunst*, en door passages samen te bespreken komen diepere sa-

menhangen tot leven. Boer Tineke van den Berg schrijft over de bijeenkomst van het Klett-lezen met haar groep op de avond van 17 februari (waar niet iedereen bij was want die avond en nacht ging het werk op de akker voor): "Gisteren was weer een mooie leesavond, met nieuwe en diepere inzichten in de betekenis van BD-preparaten voor de bodem, de plant, de boerderij en zelfs voor de ontwikkeling van de Aarde. We snappen nu beter de combi van dierlijke organen en planten, hoe eigenschappen van stoffen veranderen wanneer ze in een levensproces worden opgenomen, hoe de plant de mineralen 'verheft' tot in de bloemengeur, en ze zo van levenloze tot levende substantie maakt. En ondertussen brachten onze collega-boeren Tom en Tycho in de vriesnacht de hemel in de aarde door te ploegen, onder de heldere sterrenhemel. En maakte kunstenaar Jos daar weer mooie foto's van."

Tineke schreef ook een korte tekst met fragmenten uit het boek van Klett over 'Ploegen, de hemel in de aarde brengen'. Lees het via bdvereniging.nl/dp-extra

18 februari om 4 uur in de ochtend: de boeren van Stadsboerderij Almere trekken ruggen voor de wortelteelt, met schijnwerpers op de trekker. Dankzij de stevige nachtvorst is de akker goed begaanbaar. Kunstenaar Jos Bregman maakte de foto in het kader van deakkeralschilderij.nl

Houd ons voedsel geventvrij!

Het was dat België op 14 februari 2025 op het allerlaatst haar vóór-stem introk bij het EU-voorstel om de geventwetgeving te versoepelen (Nederland stemde voor), anders zou dit voor de biologische sector dramatische voorstel al zijn goedgekeurd.

In 2021 deed de Europese Commissie een voorstel om regels rond Nieuwe Genomische Technieken (NGT's) te versoepelen. Als reactie hierop werd 3 oktober 2023 de petitie 'Houd ons voedsel geventvrij' met 45.000 handtekeningen aangeboden aan de Tweede Kamer. Er volgden brieven, ingezonden stukken, demonstraties, moties in de Tweede Kamer, en uiteindelijk bleef een besluit uit. Tot Polen

op 1 januari dit jaar het Europees voorzitterschap kreeg en het direct op de agenda zette. Op 14 februari heeft een brede, internationale coalitie van organisaties (onder andere de Federatie van Agro-ecologische Boeren, waar de Biodynamische Vereniging deel van is) een gezamenlijke verklaring gestuurd aan beleidsmakers in EU-landen, met als kern: 'Bescherm boeren, kwekers, burgers en natuur'.

Het voorstel wordt opnieuw besproken. Wordt het alsnog aangenomen, dan is het zeer de vraag of biologisch geventvrij kan blijven. De vrijheid van consumenten om voor geventvrij voedsel te kiezen is niet meer gewaarborgd. Biologische akkers worden niet beschermd en er zijn geen schadevergoedingen als een gewas via kruisbestuiving wordt besmet. Er zullen nog meer patenten worden verleend

Welkom op onze Jaardag

Kom je ook naar onze **Jaardag op 17 mei** aanstaande? De Biodynamische Vereniging organiseert dit weer samen met BD Grondbeheer. We zijn dit jaar te gast op de Beleving in Zeewolde, een ontmoetingscentrum dat eigendom is van vier biologische boeren: Bio Brass en ERF zijn biologisch, NZ27 schakelt door naar Demeter en van Andel Bio is Demeter. 's Ochtends vindt onze Jaarvergadering daar plaats, 's middags zijn er rondleidingen. Kijk voor de uitnodiging op de achterzijde van deze Dynamisch Perspectief. Meer info volgt op bdvereniging.nl/jaardag en in onze digitale nieuwsbrief. Let op: er volgt geen uitnodiging meer per post.

Jaardag op de Hooge Kamp in 2024

op natuurlijke eigenschappen (dat gebeurt nu ook al). Daardoor kunnen (kleine) biologische veredelaars in grote problemen komen, omdat ondoorzichtig is met welke rassen je verder kan kweken.

Het is van groot belang dat de bio&BD-sector haar stem luid en duidelijk laat horen en extra energie zet op eigen biologische veredeling om minder afhankelijk te zijn van de grotere zaadfirma's.

Biodyneren start met een cursus

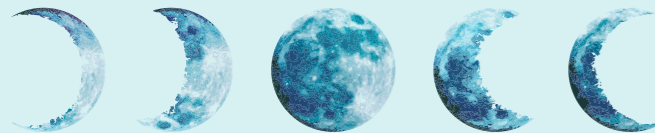
Dit 4^e jaar gaat Biodyneren van start met een 2-daagse cursus 'Kok Biodyneren', bedoeld om meer verdieping te brengen in de biodynamische keuken. De cursus zat binnen drie weken vol. Zowel koks als vrijwilligers als ook enkele boeren hebben zich aangemeld. Naast koks en vrijwilligers die al een paar jaar meedraaien, heb ik ook nieuwe krachten mogen verwelkomen. Een mooie, diverse groep die zal helpen de biodynamische keuken te laten proeven, zien en ruiken en er een verhaal bij kan vertellen. Een mooi begin voor de naar verwachting 40 diners die op stapel staan in 2025.

Het eerste Biodyneren-diner dat zich heeft aangekondigd, is op **zaterdag 17 mei op 't Leeuweriksveld** in Emmen. Alberta Rollema zal daar als hoofdkok de maaltijd verzorgen. Tijdens deze dag worden twee bijzondere gasten verwelkomd. Als eerste Zatarra Rafael, kunstenares. Zij zal haar poëzie voordragen, die ze maakte naar aanleiding van gesprekken met Wouter Kamphuis, boer van 't Leeuweriksveld, over de biodynamische landbouw en haar intenties. Daarna komt Marteniek Bierman zijn biodynamische wijn schenken. Hij zal iets vertellen over zijn unieke manier van wijnbouw op De Wijnburcht in Vorden. Voor aanmelden en meer diners kijk op: bdvereniging.nl/biodyneren

Tekst: Ilse van den Bosch, coördinator Biodyneren

Biodyneren 2024 bij Boerderij Landleven in Onstwedde.

BD-AGENDA

Op bdvereniging.nl/bd-agenda vind je nog veel meer activiteiten. Organiseer je zelf iets dat past in het BD-werkveld? Mail het aan bd-agenda@bdvereniging.nl

11 april • Infodag Opleiding Natuurvoedingskunde

Deze opleiding kijkt holistisch naar de mens in samenhang met de Aarde en naar de rol van voeding bij ziekte en gezondheid. Start in september op Kraaybeekherhof

26 en 27 april • Workshop Natural Farming

Kutluhan Ozdemir van Natural Farm Shizen (Italië) geeft een workshop over zelfvoorzienend leven in harmonie met de natuur, bij Nije Leije in Friesland

30 en 31 mei • Mens! Festival

Voorstellingen, kraampjes, lekker eten, workshops, keynotes, kinderactiviteiten, debatten en muziek bij Landgoed de Reehorst & Antropia, Driebergen-Zeist

Willy Schilthuis Fonds maakt projecten mogelijk

Twee nieuwe projecten krijgen financiële ondersteuning vanuit het Willy Schilthuis Fonds, heeft het bestuur van de Biodynamische Vereniging onlangs besloten. Het ene is een gezamenlijke aanvraag van voedingskundige Petra Essink, die het boek **Graankracht** schrijft, en kok Peter van Berckel, die aan het boek **Graankeuken** werkt. Beide auteurs willen vanuit biodynamische/antroposofische inzichten kennis over graanbereiding delen en stimuleren dat mensen anders omgaan met graan en graanbereiding. De boeken vullen elkaar prachtig aan en krijgen een vergelijkbare opmaak. Ze verschijnen deze zomer. Kijk voor meer info op barstenvolleven.nl en petervanberckel.nl

Het andere project werkt aan 'proeftuin(en) voor patentvrije zaadvaste rassen'. Meer diversiteit aan patentvrije zaadvaste rassen op het veld en in de keuken, daar gaan initiatiefnemers Mieke Lateir en Marieke Berkhout voor. De voorbije jaren zijn er bij verschillende tuinders rassenproeven en smaakproeven georganiseerd in Nederland en Vlaanderen. Vanuit het ontstane enthousiasme zijn Mieke en Marieke in 2025 opnieuw gestart met deze rassenproeven. Er zijn al heel wat tuinders aangemeld. Heb je interesse om dit seizoen of in de toekomst deel te nemen, neem dan contact op met mariekeberkhout@gmail.com (NL) of mieke.lateir@gmail.com (BE).

Patentvrije, zaadvaste aubergines

Word vriend van de *Odin-imkerij*

Meer informatie en/of vriend worden?

www.odin.nl/imkerij

Met onze biodynamische imkerij willen we bereiken dat er meer bijen op boerderijen aanwezig zijn en dat het landschap natuurlijker wordt, zodat het met alle insecten beter gaat. Wij zien bijen als ambassadeur van biodiversiteit. Steun jij de bijen ook voor € 2 per maand?

biologische foodcoop

Weet je **deel** van een groter **geheel**

Biodynamische
Vereniging

ledenservice

De Biodynamische Vereniging werkt aan de ontwikkeling van de biodynamische landbouw en voeding met uitwisseling, scholing, onderzoek, advies en publicaties.

Contributie per jaar vanaf 2024

nombijdrage € 60,
steunbijdrage € 90,
minimumbijdrage € 40 (naar keuze).
Jongeren (t/m 23 jaar) en studenten
(t/m 27 jaar): € 25. Beroepslid (voor
boeren, winkeliers, onderzoekers,
etc.): € 150, € 220, of € 100
.Opgave via bdvereniging.nl.

Initiatief De Biodynamische
Vereniging is een initiatieforganisatie.
Als je zelf iets wil organiseren is in
de meeste gevallen medewerking
van de vereniging vanzelfsprekend.
De medewerking kan bestaan uit
advies, een financiële bijdrage, hulp
bij de publiciteit, of samen op zoek
gaan naar wat jij nog nodig hebt.

3971 PA Driebergen
bdvereniging.nl
bureau@bdvereniging.nl
0850 609044
IBAN: NL77TRIO 0212 1887 71
t.n.v. Ver voor BD-landbouw

Bestuur Astrid van Zon
(voorzitter), Inno Kock-Wouters
(penningmeester), Jan Wieringa,
Monique Bokdam, Gineke de Graaf
(aspirant)

Medewerkers

Gryt de Jong (coördinator), Karin
Menken (bureau-medewerker), Ellen
Winkel (Dynamisch Perspectief
en website), Afke Huitema
(Nieuwsbrief), Joke Doorschodt
(ledenadministratie), Jolanda
Broekhuis (financiële administratie)

Schenkingen en legaten Dankzij
de warme steun van veel mensen,
in de vorm van giften en legaten,

werkt de Biodynamische Vereniging
aan de ontwikkeling van de BD-
landbouw. De vereniging is een
Algemeen nut beogende instelling
(ANBI). Schenkingen en legaten
zijn vrijgesteld van schenkings- of
successierecht. Je gift is welkom op
NL77TRIO 0212 1887 71 t.n.v. Ver
voor BD-landbouw.

Wil je ons opnemen in je testament
of wil je meer informatie over
(periodiek)schenken? Bel of mail
dan met het bureau: 0850 609044,
bureau@bdvereniging.nl.

BD-beroepsontwikkeling Leden
die met collega's in gesprek willen
over de ontwikkeling van hun werk
kunnen contact opnemen met
Joke Bloksma, joke.bloksma@bdvereniging.nl.

BD-preparaten en materialen
daarvoor zijn te bestellen via
debeerschehoeve.nl. Hier bestel
je ook boeken, zaden en extra
exemplaren van Dynamisch
Perspectief.

colofon

© 2025 Vereniging voor Biologisch-
Dynamische Landbouw en Voeding

Dynamisch Perspectief,
het ledenblad van de Vereniging voor
Biologisch-Dynamische Landbouw en
Voeding verschijnt vier keer per jaar.
nr 2025-1 ISSN 1389-7438
© BD-Vereniging

Redactie | Ellen Winkel
(hoofdredacteur), Gineke de Graaf
(thema-redacteur), Hetty Bruins,
Afke Huitema,

Contact | redactie@bdvereniging.nl

Aan dit nummer werkten mee |
Gryt de Jong, Jan van Hulle, Ilse van
den Bosch, Ineke Lutters, Jans Jeuken,
Jasmijn van Buul, Jos Bregman, Leen
Janmaat, René Groenen, Trix Douwstra,
Walter van Groningen

Foto's | Afke Huitema (33), Aluna The
Movie & The Tairona Heritage Trust
(21, 23), Annelijn Steenbruggen (19
(ro), Anke Engels (13,14), Chik Ying Chai
(24,25), Ellen Winkel (32,35(l), 40),
Goetheanum_Xue Li (3(o) 19(b)), Joke
Bloksma (7), Jos Bregman (34), Jurjen
Drent (3(b), 10), Leen Janmaat (28),
Section for Agriculture_Kalle Hübner
(16), Shutterstock (2, 8, 11, 16, 18, 18,
20), Stella Dekker Fotografie (1, 4, 5, 6),
myswitzerland.com (26), Goetheanum
(27)

Coverfoto | Liz en Jouke van de
Eemstuijn, Foto: Stella Dekker Fotografie

Vormgeving | Gerda Peters, Fingerprint

Adverteren | Zie voor alle
advertentiemogelijkheden
bdvereniging.nl/adverteren

Biogarde®

VOLLE ROER

geroerd voor het afvullen, daardoor is
dit een mooie gladde yoghurt

VOLLE STAND

gerijpt in de beker, daardoor heeft
deze yoghurt een mooie stevige structuur

NIEUW!

BEREID MET DE ORIGINELE BIOGARDE® CULTUREN

BioGARDE® vindt zijn oorsprong in de traditionele yoghurtculturen die al eeuwenlang in verschillende delen van de wereld worden gebruikt. Het fermentatieproces verschilt van reguliere yoghurt doordat het met meerdere bacteriestammen werd geënt, wat zorgt voor een zachte, frisse smaak en een iets dikkere textuur. Tijdens het fermentatieproces wordt melkzuur gevormd, waarvan het grootste deel bestaat uit rechtsdraaiend melkzuur. Rechtsdraaiend melkzuur komt van nature voor in onze darmen en kan het lichaam daarom efficiënter omzetten in energie. Daarnaast heeft BioGARDE® ook een probiotische werking. Het bevat goede bacteriën die kunnen bijdragen aan een gezonde darmflora en spijsvertering.

'LATEN WE MET ZIJN ALLEN
OM DE BOEREN HEEN GAAN
STAAN'

Daar zet de Biodynamische Vereniging
zich voor in. Voor een gezonde Aarde
en voor gezonde voeding. Steun je ons
werk met een extra gift?

bdvereniging.nl/draag-bij

Eind juni verschijnt het
volgende nummer van
Dynamisch Perspectief
met als thema
'SAMEN OM DE BOEREN
HEEN STAAN'

UITNODIGING

JAAR DAG

zaterdag 17 mei
BD-Vereniging
& BD Grondbeheer

Ochtend: Jaarvergadering Biodynamische Vereniging

Praat mee over de koers van de Vereniging. We blikken terug op 2024 (met financieel verslag) en vertellen wat er speelt in het lopende jaar 2025 (begroting en thema's). De volledige agenda en de stukken volgen in april via bdvereniging.nl/jaardag.

Middag: Ontmoeting met de boeren van De Beleving

We zijn te gast op de Beleving, een ontmoetingscentrum in Zeewolde in de Flevopolder, dat eigendom is van vier bio- en BD-boeren die intensief samenwerken en zo meer bio-producten in het schap krijgen: Bio Brass, ERF, van Andel Bio en – in omschakeling naar Demeter – NZ27. Bijzonder is dat in dit gebied sinds de inpoldering van Flevoland altijd biologisch is geboerd. Er is een rondleiding over de akkers en een excursie naar het nabijgelegen Voedselbos Thuishaven van Jeroen van Steen, die 20 hectare van zijn grond schenkt aan BD Grondbeheer.

Biodynamische
 Vereniging

 Grondbeheer

Meer info over het programma volgt op de website en de digitale nieuwsbrief.
Meld je aan via bdvereniging.nl/jaardag. Heb je geen internet? Bel dan 0850 609044

Graag ontmoeten we jullie op 17 mei aanstaande!